

Jugoslavenske obavještajne službe i hrvatska politička emigracija od 1944. do 1990.

Maretić, Luka

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:485555>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Luka Maretić

**JUGOSLAVENSKE OBAVJEŠTAJNE SLUŽBE I HRVATSKA
POLITIČKA EMIGRACIJA OD 1944. DO 1990.**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U
ZAGREBU FAKULTET
HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

Luka Maretić

**JUGOSLAVENSKE OBAVJEŠTAJNE SLUŽBE I HRVATSKA
POLITIČKA EMIGRACIJA OD 1944. DO 1990.**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Vladimir Šumanović

Zagreb, 2024.

Sažetak

Nakon jačanja partizanskog pokreta na području bivše Jugoslavije dolazi do osnivanja Odjela za zaštitu naroda u Drvaru u svibnju 1944. Nakon sloma NDH dolazi do odlaska brojnih protivnika komunizma i bivših dužnosnika NDH u inozemstvo gdje će stvoriti jezgru hrvatske političke emigracije. Neki od njih su Ante Pavelić i Vjekoslav Luburić koji će kroz svoje organizacije tražiti ideju ponovne uspostave hrvatske države. 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća u emigraciju dolazi veći broj emigranata koji su u inozemstvo došli zbog ekonomskih i političkih razloga. Važno je naglasiti kako većina od njih nije aktivno sudjelovala u Drugom svjetskom ratu i poznavala je situaciju u zemlji. Jedan od emigranta koji će se pojaviti na sceni tih godina bit će i Bruno Bušić – ključna figura Hrvatskog narodnog vijeća. Njegova sposobnost organiziranja emigracije predstavljala je opasnost za jugoslavenske vlasti. Hrvatska politička emigracija i jugoslavenske tajne službe zastupale su različite interese tijekom svog postojanja. Cilj hrvatske političke emigracije bio je uspostaviti slobodnu hrvatsku državu, dok je cilj jugoslavenskih tajnih službi bio zaustaviti bilo kakav pokušaj rušenja Jugoslavije. OZN-a, UDB-a, a kasnije SDS mijenjala je ime, ali je svrha uvijek bila ista – likvidacijama, otmicama, vrbovanjem emigranata, prisluškivanjem, infiltracijom suzbiti bilo kakvu ozbiljniju ideju stvaranja hrvatske države. U svom postojanju služba je bila „mač“ partije koja se u slučaju Stjepana Đurekovića koristila kao poluga za očuvanje moći Mike Špiljka, tada predsjednika Predsjedništva SFRJ.

Ključne riječi: Hrvatska politička emigracija, UDB-a, Bruno Bušić, Stjepan Đureković, Hrvatsko narodno vijeće

Sadržaj

1	UVOD	3
2	NASTANAK JUGOSLAVENSKE OBAVJEŠTAJNE SLUŽBE	4
3	HRVATSKA POLITIČKA EMIGRACIJA	6
4	IVO PROTULIPAC – PRVA ŽRTVA JUGOSLAVENSKE SLUŽBE	8
5	AKCIJA „DESETI TRAVANJ“ (KAVRANOVA GRUPA).....	10
5.1	Križarski pokret.....	10
5.2	Planiranje akcije „Deseti travanj“	10
5.3	Početak akcije „Deseti travanj“	11
5.4	Operacija Gvardijan.....	12
5.5	Pokušaj otmice Mate Frkovića.....	13
6	ANTE PAVELIĆ U EMIGRACIJI	15
6.1	Hrvatska državotvorna stranka.....	15
6.2	Neuspjeli sporazum sa Stojadinovićem	16
6.3	Atentat	18
7	VJEKOSLAV „MAKS“ LUBURIĆ	20
7.1	Luburićev život prije sloma NDH	20
7.2	Hrvatski narodni otpor	21
7.3	Ubojstvo „Generala Drinjanina“	24
8	HRVATSKI NARODNI ODBOR	26
8.1	HDO (Hrvatski demokratski odbor) – propast udbine organizacije.....	28
9	GOSPODARSKO STANJE JUGOSLAVIJE 60-IH GODINA.....	30
10	HRVATSKO REVOLUCIONARNO BRATSTVO	32
10.1	Upad Tolić-Oblakove skupine u Jugoslaviju	33
10.2	Nestanak Geze Paštija – glavnog čovjeka HRB-a.....	34
11	HRVATSKO PROLJEĆE.....	36
11.1	Hrvatsko proljeće u emigraciji s naglaskom na slučaj Branka Jelića	39

12	AKCIJA PLANINSKE LISICE	42
12.1	Priprema akcije	42
12.2	Neuspjeh surdanika A i suradnika B	43
12.3	Tijek akcije	45
13	OBITELJ ŠEVO	48
13.1	Ubojstvo obitelji Ševo	48
13.2	Vinko Sindičić.....	48
14	BRUNO BUŠIĆ.....	50
15	VJENCESLAV ČIŽEK – HRVATSKI MANDELA.....	52
16	SLUČAJ ĐUREKOVIĆ – PRIKAZ MOĆI PARTIJE	55
16.1	Lugano	55
16.2	Kako dobiti dozvolu za likvidaciju?	56
16.3	Ubojstvo Stjepana Đurekovića.....	57
17	ZAKLJUČAK.....	59
18	POPIS LITERATURE	61

1 UVOD

Cilj rada je na temelju objavljenih izvora, zapisanih svjedočanstava i relevantne znanstvene literature utvrditi rad i djelovanje hrvatske političke emigracije i suzbijanje iste od strane jugoslavenskih obavještajnih službi. Promatranjem njihova međudnosa i analiziranjem ključnih događaja, osoba i njihovih planova u razdoblju od 1944. do 1990. godine nastoji se prikazati na koji je način KPJ na čelu s Josipom Brozom Titom nastojala očuvati vlast u Jugoslaviji i koji su bili planovi hrvatske političke emigracije za osnivanje samostalne hrvatske države.

Jugoslavenske tajne službe koje su kroz svoje djelovanje mijenjale imena, svoj ustroj utemeljene su na staljinističkim načelima koja su vladala u SSSR-u u obliku NKVD-a. Ove metode obuhvaćale su ubojstva političkih neistomišljenika i njihove otmice. Mnogi od njih poput Vjenceslava Čížeka nisu bili oružana prijetnja Jugoslaviji već su svojim pisanjem pokušavali kroz čitavo vrijeme očuvati hrvatsku državotvornu ideju. Jugoslavenska sigurnosna služba mijenjala je imena u različitim periodima postojanja, ali u radu će se upotrebljavati kolokvijalni naziv Udba kako bi se lakše pratilo sam rad.

Ova tema zbog svoje osjetljivosti izaziva velike rasprave kako u historiografskim tako i u medijskim krugovima danjašnjice. Jedan od razloga zašto je tomu tako možemo potražiti upravo u prošlosti i spletkama jugoslavenskih tajnih službi koje su promdžbenim putem u zemlji i inozemstvu širile dezinformacije u javnom prostoru od kojih su neke ostale i dan danas prihvatljive. Tako se primjerice naglašavaju zločini počinjeni u Drugom svjetskom ratu od pojedinaca kako bi se omalovažila njihova politička djelatnost u emigraciji nakon rata. Cilj rad je kroz analiziranje pojedinačnih osoba prikazati njihovo viđenje buduće hrvatske države i surove metode koje je jugoslavenska obavještajna služba provela nad njima nastojeći dezinformirati tadašnju javnost i ukloniti glavne lidere emigracije.

2 NASTANAK JUGOSLAVENSKE OBAVJEŠTAJNE SLUŽBE

Obavještajne službe oduvijek su imale zadaću prikupiti što više informacija i osigurati državnu sigurnost. Neke od obavještajnih službi isticale su se svojom okrutnošću kako bi postigle taj cilj. Kao primjer imamo sovjetske obavještajne službe koje će postati uzor kasnijim službama većeg dijela istočne Europe. Prva služba u SSSR-u bila je Čeka. Čeka je osnovana 1917. s ciljem likvidiranja i zatvaranja neprijatelja boljševičkog režima. U rukama Lenjina služila je za provođenje terora unutar države kojeg je provodila pod opravdanjem „unutarnjeg neprijatelja“ (naziv koji se često koristio za političke neistomišljenike). Prema nekim podacima Čeka je usmrtila oko 250 tisuća ljudi koji su se smatrali proturevolucionarima odnosno neprijateljima naroda. Dolaskom Staljina na vlast krenula je veća strahovlada i teror nego za vrijeme Lenjina.¹ Umjesto dotadašnje Čeke Staljin je 6. veljače 1922. osnovao GPU – Državnu političku upravu. GPU je od svoga osnutka do 1934. bio podređen NKVD-u – Saveznoj upravi za unutarnje poslove. 1934. godine GPU je pripojen NKVD-u.²

Korijeni jugoslavenskih tajnih službi potječu još iz razdoblja monarhističke Jugoslavije. U tom periodu, nakon osnutka KPJ u travnju 1919., jugoslavenski komunisti bili su uvelike ovisni o SSSR-u koji je bio jedina komunistička država na svijetu u to vrijeme. Od svojih samih početaka KPJ je djelovala u suradnji sa SSSR-om. Vođa jugoslavenskih komunista, Josip Broz Tito, osnovao je upravo po uzoru na SSSR svoju tajnu policiju. Ova partizanska obavještajna služba, koja je osnovana u kolovozu 1941., od prvog dana ima naredbu da napravi popise cjelokupnog stanovništva kako bi lakše pratili protupartizansko djelovanje. Obavještajci su mogli biti isključivo članovi KPJ. Prva obavještajna služba nosila je naziv VOS (Varnostna in obveščevalna služba). Tijekom 1944. postalo je jasno kako se približava pobjeda Saveznika u Drugom svjetskom ratu stoga Tito odlučuje učvrstiti obavještajni aparat kako bi osigurao vlast nakon rata. Na sjednici vrhovnog štaba narodno oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije u Drvaru, održanom 13. svibnja 1944. ustrojeno je Odjeljenje za zaštitu naroda ili skraćeno OZN-a. Ozna će se pokazati kao glavna poluga poslijeratne vlasti na području bivše komunističke Jugoslavije. U osnivanju OZN-e sudjelovali su sovjetski obavještajni instruktori – generali Arsenij Tiškov Timofejev Vasiljevič i Saveljij Burtakov Vladimirovič. Ozna je djelovala unutar Povjereništva za obranu

---

¹ KRIČKIĆ, Dino. "Tajne službe kao represivna oruđa totalitarnih režima 20. stoljeća." *Essehist*, (2009) 1, no. 1: 52-59., str. 56.

² EILETZ, Silvin. *Titove tajanstvene godine u Moskvi, 1935.-1940.* Zagreb: Metropress, 2008., str. 18.

naroda koje je imalo u tom vremenu funkciju ministarstva koje je djelovalo u sklopu ratne partizanske vlade odnosno Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije ili skraćeno NKNOJ. Funkciju predsjednika Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, odnosno svojevrsne partizanske vlade, obnašao je Tito. Uz ovu funkciju Tito je bio generalni sekretar partije, ministar obrane i vrhovni zapovjednik odnosno maršal. Za prvog načelnika Ozne Tito postavlja Aleksandra Rankovića koji je bio poznat pod konspirativnim imenom Marko.³ Na čelu Ozne za Hrvatsku postavljen je Ivan Krajačić Stevo, dok je u Sloveniji tu dužnost obavljao Ivan Matija Maček. Ono što im je zajedničko bilo je iskustvo špijunaže i sabotiranja neprijatelja iz Španjolskog građanskog rata ili obučavanje u školi NKVD-a u Sovjetskom savezu. Ovakvo stanje unutar Ozne ostat će nepromijenjeno sve do 31. siječnja 1946. kad je donesen Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ). Ustavom je Ozna podijeljena na tripartitni sustav kojeg su činile Uprava državne bezbednost (UDB-a), Kontraobavještajna služba (KOS) i Uprava za informiranje i dokumentaciju (UID).⁴

Svaka od ovih službi radila je u sklopu točno određenih ministarstava. Uprava državne bezbednosti bila je pod ministarstvom unutrašnjih poslova, Kontraobavještajna služba nalazila se pod ministarstvom obrane dok se Uprava za informiranje i dokumentaciju nalazila pod ministarstvom vanjskih poslova. Na čelu Udbe ostao je prijašnji načelnik Ozne Aleksandar Ranković koji će s tog mjesta biti smijenjen 1966. godine.

---

³VUKUŠIĆ, *Zločini komunističke mafije: od slučaja Đureković do "Lex Perković"*, 17.

⁴VUKUŠIĆ, *Zločini komunističke mafije: od slučaja Đureković do "Lex Perković"*, 16.

3 HRVATSKA POLITIČKA EMIGRACIJA

Pojam hrvatske političke emigracije možemo podijeliti na predratnu i poslijeratnu emigraciju. Prijeratnu emigraciju činili su emigranti koji su odlazili zbog nezadovoljstva političkim stanjem u Kraljevini Jugoslaviji. Atentat na Stjepana Radića u Narodnoj skupštini bio je pokazatelj velikosrpske hegemonije koja je vladala unutar Kraljevine SHS. Kako bi ovladao cjelokupnom situacijom u državi i očuvao svoju vlast kralj je u siječnju 1929. proglasio tzv. Šestosiječanjsku diktaturu odnosno razdoblje njegove samovladavine koje će trajati do uvođenja diktature oktroiranim odnosno nametnutim ustavom iz rujna 1931. Prema novom ustavu ukinuta je Narodna skupština, zabranjen je rad svim političkim strankama i udrugama s nacionalnim obilježjima. Prisiljeni zabranom rada stranaka mnogi će politički akteri tadašnje Jugoslavije nastaviti svoje političko djelovanje u inozemstvu. Jedan od političara koji će napustiti Jugoslaviju nakon Šestosiječanjske diktature bio je i pripadnih HSP-a - dr. Ante Pavelić budući osnivač Ustaškog pokreta za kojeg možemo reći da se javlja kao izravna posljedica kraljeve diktature i nedemokratskog stanja u Kraljevini Jugoslaviji.

Završetkom Drugog svjetskog rata vlast u Jugoslaviji preuzimaju komunisti predvođeni Josipom Brozom Titom. Njihovo učvršćivanje vlasti u Jugoslaviji temeljilo se na represivnim komunističkim elementima koji su obuhvaćali progone neistomišljenika, ubojstva i zatiranje svakog oblika demokracije što se vidjelo na izborima za Ustavotvornu skupštinu Demokratske Federativne Jugoslavije iz studenog 1945. Novi val poslijeratne emigracije stvarao se odmah nakon završetka rata i njega su tvorili uglavnom emigranti koji su pripadali krugovima vezanim uz, tada već bivšu, NDH. Upravo će njihovo nastojanje političkog suprotstavljanja komunističkoj Jugoslaviji biti početak razvoja hrvatske političke emigracije. Temeljni cilj hrvatske poslijeratne političke emigracije bilo je stvaranje samostalne hrvatske države. Emigraciju su u pedesetih i početkom šezdesetih obilježile organizacije koje su imale ustašku pozadinu, a to su Hrvatski narodni odbor Branimira Jelića, Hrvatski oslobodilački pokret Ante Pavelića i Hrvatski narodni otpor Vjekoslava Luburića. Problem ovih organizacija bio je taj što su malo pažnje posvetili svjetskim političkim kretanjima i nisu shvaćali kompromitiranost ustaštva u tom vremenu što ih je dovelo do mnogo manje učinkovitosti koju su mogli postići na političkom planu.⁵

U drugoj polovici šezdesetih i početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća dolazi do promjena u hrvatskoj političkoj emigraciji u vidu dolaska novih političkih emigranta na scenu

---

⁵ŽIŽIĆ, "Što je hrvatska politička emigracija?", 62.

koji nisu bili opterećeni ustaškom pozadinom već su pratili svjetska politička događanja i radili u cilju stvaranja demokratske i suverene Hrvatske države. Na njihovom putu političke, a nekad i revolucionarne borbe pratila ih je jugoslavenska vlast u obliku svojih tajnih službi koje su za cilj imale u korijenu sasjeci bilo kakav mogući politički uspjeh. To im je uspijevalo likvidacijama, otmicama i infiltracijom u visoke političke krugove hrvatske emigracije. Osim političke emigracije jugoslavenske sigurnosne službe imale su nadzor nad prijeratnom ekonomskom emigracijom, poslijeratnom emigracijom i radnicima u inozemstvu. Kao rizičnu skupinu službe su označile ekonomske migrante i povratnike u domovinu, ali glavni fokus službe su imali na političkoj emigraciji.⁶

---

⁶ PERUŠINA, "*Hrvatska politička emigracija – sigurnosna prijetnja socijalističkoj Jugoslaviji*", 17.

4 IVO PROTULIPAC – PRVA ŽRTVA JUGOSLAVENSKE SLUŽBE

Doktor Ivo Protulipac rodio se u mjestu Hrnetiću u blizini Karlovca. Po završetku srednje škole u Karlovcu 1918. odlazi na studij prava u Zagrebu. Studij prava završava 1923. i uskoro postiže doktorat iz istoga. Još za vrijeme studentskih dana pridružio se orlovskoj organizaciji koja je za cilj imala okupljati hrvatsku katoličku mladež. Ova mladež okupljala se na tzv. sletovima koje su činili razni sportski događaji. Upravo je Protulipac bio izabran za prvog predsjednika Hrvatskog orlovskog saveza 1923. u Zagrebu. Kao predsjednik orlovskog saveza zadržat će se sve do zabrane rada orlovske organizacije 1929. Rad orlovskog pokreta zabranjuje se pod optužbom da su vjersko politička organizacija.⁷ Već iduće godine Protulipac pristupa Velikom križarskom bratstvu koje je bilo upravljačko tijelo Križarske organizacije. Pod optužbom da je potajno organizirao Križarsku organizaciju završio je u zatvoru gdje provodi mjesec dana.⁸ Dolaskom NDH, Ivo Protulipac se povlači iz javnog života nezadovoljan unutarnjom politikom nove države. U vrijeme NDH posvetio se isključivo svom odvjetničkom pozivu. S pretpostavkom da mu novi komunistički sustav neće biti naklonjen bježi u emigraciju. Prvo 1945. odlazi u Klagenfurt, a nakon toga u Rim i Trst gdje će biti ubijen. Smatra se kako je Titu Protulipac predstavljao opasnost zbog svojih organizacijskih vještina i izraženog hrvatskog domoljublja.⁹ Prema riječima velečasnog Stanislava Golika Protulipac je imao ideju osnivanja tvrtke iz čije bi dobiti pomagao izbjeglice koje su došle ili koje su dolazile iz Jugoslavije.¹⁰

30. siječnja 1946. donesen je Ustav nove poslijeratne Jugoslavije. Tim Ustavom nova država nosila je ime Federativna Narodna Republika Jugoslavija ili skraćeno FNRJ. Već idućeg dana 31. siječnja u Trstu je ubijen Ivo Protulipac.¹¹ Ubijen je usred bijela dana iz pištolja s prigušivačem. Ubojica koji je počinio ovo ubojstvo zvao se Gino Benčić prema tadašnjim navodima student sa Sušaka. Ivo Protulipac bio je prva emigrantska politička žrtva Udbe u inozemstvu. Dogovorom između engleskih vojnih vlasti i Jugoslavije ubojica Gino

---

⁷ MATIĆ, STRUČIĆ, "Sudski postupak protiv dr. Ivana Protulipca, predsjednika Križarske organizacije pred Okružnim sudom u Zagrebu 15. lipnja 1938. godine", 388.

⁸ MATIĆ, STRUČIĆ, "Sudski postupak protiv dr. Ivana Protulipca, predsjednika Križarske organizacije pred Okružnim sudom u Zagrebu 15. lipnja 1938. godine", 389.

⁹ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 103.

¹⁰ MATIĆ, STRUČIĆ, "Sudski postupak protiv dr. Ivana Protulipca, predsjednika Križarske organizacije pred Okružnim sudom u Zagrebu 15. lipnja 1938. godine", 390.

¹¹ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 103.

Benčić zamijenjen je za dvojicu engleskih oficira.¹² Jugoslavenske vlasti tvrdile su kako se radilo o sukobu između hrvatske emigracije. Postat će to jedna od karakteristika za sva ubojstva koja će počiniti udmini ubojice.

---

¹² MATIĆ, STRUČIĆ, "Sudski postupak protiv dr. Ivana Protulipca, predsjednika Križarske organizacije pred Okružnim sudom u Zagrebu 15. lipnja 1938. godine", 391.

5 AKCIJA „DESETI TRAVANJ“ (KAVRANOVA GRUPA)

5.1 Križarski pokret

Na području Hrvatske nakon Drugog svjetskog rata javlja se gerilski pokret koji je nastao od ostataka Oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske. Nosili su ime križari i kao glavni zadatak imali su rušenje komunističke vlasti u Jugoslaviji. Ime križari koristili su zbog isticanja temeljnog obilježja – križa kojim su se htjeli razlikovati od bezbožnih komunista. To nam pokazuje i njihovo geslo „Za Krista, protiv komunista“. Ovdje moramo uzeti u obzir da križarske skupine ne predstavljaju nekakav vjerski pokret, ali im je vjera bila bitna. Također je važno naglasiti kako nisu imali nikakve veze s križarskim pokretom koji je djelovao u Kraljevini Jugoslaviji. Osim naziva križari u Dalmaciji su postojali nazivi: škripari, kamišari i špiljari. Ove nazive su dobili zbog mjesta na kojima su obitavali (špilje). Njihovo djelovanje trajat će u razdoblju od 1945. do 1950.¹³ Vijest o postojanju gerile u Jugoslaviji uskoro će doći do emigrantskih krugova koji će s njom pokušati stupiti u kontakt.

5.2 Planiranje akcije „Deseti travanj“

Dio vlade NDH bio je izručen Jugoslaviji nakon predaje na bleiburškom polju, dok je drugi dio vlade uspio doći do Austrije i izbjeći izručenje. Među onima koji su došli u Austriju bio je poglavnik bivše NDH dr. Ante Pavelić. U godinu i pol koliko se nalazio u Austriji Jugoslavija je razvila veliku mrežu obavještajaca s ciljem da ga lociraju. Međutim to im nije pošlo za rukom jer njegovu lokaciju nisu znali ni bivši članovi vlade koji su se također nalazili u Austriji. Pavelić je vezu s ministrima održavao preko Božidara Kavrana.¹⁴ Božidar Kavran je pristupio ustaškom pokretu 1937. godine. Iste te godine Kavran je bio uhićen od strane vlasti. Razlog za njegovo uhićenje bio je taj što je ilegalno izdavao list Ustaša. U zatvoru je ostao sve do sporazuma Cvetković-Maček iz 1939. godine. Od 1941. do 1945. obnašao je dužnosti stožernika, zamjenik postrojnika Lovre Sušića i upravni zapovjednik. Dok je krajem 1944. bio zadužen za organizaciju povlačenja.¹⁵ Kao Pavelićev poslanik Kavran je bio nazočan na sastanku u Spittalu koji je održan u rujnu 1945. Na tom sastanku su prisustvovali još dr. Joso Balen, dr. Jozo Dumandžić, dr. Mate Frković, ing. Ivica Frković, dr. Lovro Sušić i dr. Džafer Kulenović. Tu je dogovoreno, uz Pavelićev naputak, da je glavna osoba i zamjenik Pavelića dr. Lovro Sušić. Božidar Kavran postavljen je za povezivanje

---

¹³ RADELIC, "Križari: ustaška gerila 1945.-1950. - problemi istraživanja", 6.

¹⁴ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945.-1959.*, 57.

¹⁵ "KAVRAN, Božidar".

emigracije i pristaša u zemlji. Ova skupina sebi je dala naziv Hrvatsko državno vodstvo (HDV).¹⁶ Prije bilo kakve akcije u zemlji Pavelić se htio uvjeriti jesu li istinite priče o velikom broju križara. U izviđanje pravog stanja na terenu otišao je ustaški bojnik Ante Vrban 12. travnja 1946. godine. U listopadu iste te godine vratio se Vrban s izvješćem o onome što je vidio. U međuvremenu je Pavelić morao pobjeći iz Austrije pa će akcijom u njegovo ime upravljati HDV koje će i dalje biti na vezi s Pavelićem. Kako je Vrban vidio tadašnju situaciju u Jugoslaviji svjedoče nam iduće riječi: „Svuda male grupe Križara bez jačeg vodstva, povezanosti i organizacije. Narod stenje pod strašnim terorom, ali se nada i čeka sukob i pomoć iz emigracije.“¹⁷ Na temelju Vrbanovih riječi HDV se odlučuje na akciju u Jugoslaviji koja bi povezala križarske skupine i stvorila jedinstveno zapovjedništvo. Ova akcija nosit će ime „Deseti travanj“.

5.3 Početak akcije „Deseti travanj“

Dana 7. lipnja 1947. trojica emigranata – Ante Vrban, Ljubo Miloš i Luka Grgić prebacuju se iz Mađarske na područje Jugoslavije. Odmah po dolasku na područje Jugoslavije shvaćaju da se stanje znatno promijenilo u odnosu na listopad 1946. kada je nastao Vrbanov izvještaj jer su jugoslavenske jedinice koristile jače snage u gušenju križara. Za vrijeme svog izviđanja u Jugoslaviji Vrban je na području Bilogore upoznao Antuna Vičića koji je bio zapovjednik jednog križarskog združenja i Antu Pavlovića zapovjednika bojne Papuk. Stoga se trojka odlučila potražiti Vičićevu i Pavlovićevu skupinu.¹⁸ Vrban nije znao da je tri mjeseca prije njegova dolaska Vičić ubijen tako što je stupio u vezu s križarima koji su zapravo bili agenti UDB-e. Slična stvar dogodit će se i Anti Pavloviću kojeg je u UDB-ine ruke donio Mate Ercegović. Ercegović je bio zarobljen od strane UDB-e koja ga je vrbovala i vratila natrag u Pavlovićevu križarsku grupu. Ovakav način vrbovanje postat će djelotvoran UDB-in instrument tijekom njenog čitavog postojanja. Tako ćemo u daljnjim dijelovima rada imati slučajeve gdje su najbliži suradnici političkih emigranta bili vrbovani kako bi obavili određene zadatke za službu uključujući otmice, ubojstva, dojave o lokaciji pojedinaca. Tako je Ercegović poslužio Udbi da im u ruke servira Pavlovića. Miloš, Vrban i Grgić tragali su mjesec i pol po obroncima Papuka, Psunje i Krndije s ciljem da pronađu ove križarske grupe. Tako će grupa lutajući naletjeti na križara koji je zapravo bio prerušeni agent osječke UDB-e.

---

¹⁶ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 58.

¹⁷ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 60.

¹⁸ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 62.

Taj križar ih je spojio s grupom koja je zapravo bila skupina udbinih agenata prerušenih u križare. Tom prilikom su Vrban i Miloš uhićeni. S ovim događajem propala je operacija „Deseti travanj“, ali to hrvatski emigranti nisu znali jer nisu imali informacije o uhićenju svojih dvaju pripadnika. Udba je to odlučila iskoristiti i pokrenula je operaciju kojom bi što više emigranata namamila u svoju stupicu. Ova operacija imat će naziv „Operacija Gvardijan“.

5.4 Operacija Gvardijan

Operacija „Gvardijan“ dobila je ime po Božidaru Kavranu čiji je pseudonim bio Gvardijan. UDB-a je u svoju stupicu ovom operacijom namamila 48 emigranata. Zadnji među emigrantima koje su uhvatili bio je upravo Božidar Kavran. UDB-a je u emigraciju poslala poruku prema kojoj zahtijevaju dolazak nekoga od vodstva na sastanak koji će se održati u Pohorju. Na tom bi se sastanku razgovaralo o idućem: „na Pohorju održati savjetovanje svih opozicijskih skupina u zemlji i da je napad Informbiroa na Jugoslaviju stvorio nove i dobre uvjete za hitno proširenje akcije.“ Nakon ove poruke Kavran se odlučuje na odlazak u Jugoslaviju. Odmah nakon prelaska granice 3. srpnja 1948. Kavran je uhićen od strane jugoslavenskih vlasti. Ovim događajem završena je operacija „Gvardijan“¹⁹ Za namamiti ovako veliki broj ljudi UDB-a je trebala natjerati nekog od uhićenih na suradnju. Onaj kojeg je UDB-a uspjela „slomiti“ bio je Ljubo Miloš. Ljubo Miloš pristao je na suradnju nakon velikih tortura koje su nad njim provodili pripadnici UDB-e. Miloš je surađivao tako što je već pripremljena UDB-ina izvješća prepisivao vlastoručno jer bi emigracija lako posumnjala da je dobivala izvješća koja su napisana pisaćim strojem.²⁰ Kakve su torture provodili udbini ispitivači pokazuje nam slučaj Vinka Dundovića kojeg je u svojoj knjizi „Tragedija Kavrana i drugova“ zapisao Ivan Prusac jedan od preživjelih: „ U njegovu ćeliju donijeli su jednu malu krletku s velikim štakorom. Dundovića su dobro privezali na pričinu, otkrili mu stomak, pa krletku sa štakorom postavili na goli stomak. Tada su uključili struju, koja je zagrijavala gornji dio krletke. Kad je štakor osjetio temperaturu, uzbunio se i početo traćiti izlaz iz krletke. Kako druge mogućnosti nije bilo, on je počeo zubima derati kožu na stomaku i uvlačiti se u tijelo. Budući da je sav bio izbezumljen od boli i straha, Dundović je zatražio da ga puste i rekao, da će priznati sve, što god od njega budu tražili.“²¹ Od 52 sudionika operacije

---

¹⁹ DESPOT, „*Plan Deseti travanj i(li) operacija Gvardijan*“, 165

²⁰ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 68.

²¹ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.* 69

„Deseti travanj“ njih 40 je osuđeno na smrt dok su dvanaestorica dobila doživotne ili dugogodišnje stroge kazne zatvora. Nekima se nije ni sudilo već su streljani ili ubijeni u međuvremenu. Među osuđenicima na zatvorske kazne zatvora našli su se već spomenuti Vinko Dundović i Jure Brozović koji su u zatvoru na Savskoj cesti bili pretučeni na smrt od strane pripadnika UDB-e.²² Jugoslavija je s pomoću suđenja emigrantima htjela učvrstiti svoj unutarnji i vanjski politički položaj. Unutarnje jačanje temeljilo se na veličanju ustaških zločina tijekom suđenja sve s ciljem podizanja bratstva i jedinstva odnosno i da hrvatski narod osudi postojanje bilo kakve buduće hrvatske države. Dok je na vanjskom položaju Jugoslavija nastojala prikazati antikomunističkom svijetu da je nemoguć svaki pokušaj destabilizacije komunističke Jugoslavije.²³

5.5 Pokušaj otmice Mate Frkovića

Mate Frković bio je hrvatski političar koji je rođen u Ličkom Novom 1901. godine. Po zanimanju je bio doktor medicine koji je u vrijeme NDH obnašao dužnosti ustaškog povjerenika za Varaždin, bio je zdravstveni pročelnik u Zapovjedništvu Ustaške vojnice, a 1943. na imenovanje Pavelića postaje njegov doglavnik. Nakon bezuspješnog pokušaja puča Mladena Lorkovića i Ante Vokića 1944. Lorković je morao napustiti poziciju ministra unutarnjih poslova i njegovo je mjesto zauzeo upravo Mate Frković. Nakon rata nastanio se u Austriji gdje je bio jedan od osnivača već spomenutog HNO-a koji je bio odgovoran za pokretanje operacije „Deseti travanj“.²⁴ Frković je bio zanimljiv Upravi državne bezbednosti zbog svog nastojanja da uvjeri Amerikance kako je potrebno pomoći HNO kako bi se promijenilo stanje unutar Jugoslavije, a najvjerojatnije i zbog umiješanosti u planiranje operacije „Deseti travanj“. Stoga se UDB-a odlučuje na otmicu Mate Frkovića.²⁵ Pokušaj otmice dogodio se 22. lipnja 1948. u austrijskom gradu Salzburgu. Trojica otmičara pokušala su morfijem, kojeg su dobili od provjerenog ljekarnika iz Maribora, uspavati Frkovića i onda ga automobilom prebaciti u Jugoslaviju. Prema jednoj od verzija Frkoviću je izvjesni „Micika“ u čašu s vinom ukapao morfij, ali je Frković popio pola čaše što nije bilo dovoljno da ga čvrsto uspava. Kad su ga dvojica agenata krenula vezati Frković se probudio i krenula je borba između njega i dvojice otmičara koje je u pansion pustio „Micika“. Velika buka probudila je američke vojnike koji su spavali u tom istom pansionu. Uskoro su vojnici ušli u

---

²² KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*79.

²³ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*73.

²⁴ „FRKOVIĆ, Mate“.

²⁵ VUKELIĆ, ŠUMANOVIĆ, JURKOVIĆ, *Komunistički zločini I*,114.

sobu i tako spriječili otmicu Mate Frkovića. Otmičari su se izvukli i pobjegli s mjesta nesreća, a s njima i „Micika“.²⁶ Pokušaj otmice Mate Frkovića bila je opomena za UDB-u da mora pristupiti radikalnijim i sigurnijim metodama kao što je bilo u slučaju Ive Protulipca, a to je najčešće bilo vatreno oružje.

---

²⁶ VUKELIĆ, ŠUMANOVIĆ, JURKOVIĆ, *Komunistički zločini I*, 115.

6 ANTE PAVELIĆ U EMIGRACIJI

6.1 Hrvatska državotvorna stranka

Nakon što je napustio Austriju 1946., Ante Pavelić odlazi u Italiju gdje pod lažnim imenom provodi iduće dvije godine. Kao iskusni ilegalac čije je iskustvo stjecao još u Kraljevini Jugoslaviji, Pavelić je znao da se ne smije mnogo zadržati na jednom mjestu. Stoga je nakon Italije odlučio otići u Argentinu koja je u to vrijeme bila pod upravom Juana Perona. Za vrijeme Perona Argentina je bila otvorena za prihvat migranta jer je u to vrijeme imala potrebu za povećanjem radne snage. Svoje putovanje u Argentinu Pavelić je započeto 13. listopada 1948. kada se ukrcao na prekooceanski talijanski brod Sestrieri. U Italiji je ostavio pismo koje je trebalo biti uručeno njegovoj obitelji dva dana nakon isplovljavanja kada je brod već trebao proći britansku kontrolu u Gibraltaru. Skoro mjesec dana nakon ukrcaja – 6. studenoga 1948. – Pavelić je došao do svog cilja Buenos Airesa. U Buenos Airesu se upisao u argentinski ured za iseljenike pod mađarskim imenom Pal Aranyos. Ime kojim će se služiti u Argentini bit će Ante Serdar.²⁷ Uskoro za njim dolazi i ostatak njegove obitelji. Kako bi prehranili obitelj Pavelić i njegova supruga početi će raditi u tvrtkama hrvatskih emigranata koji su se naselili u Argentinu. Tako će njegova žena Marija biti zaposlena u tvornici Josipa Sturma bivšeg gradonačelnika Siska, dok će Ante raditi kao zidar jer je taj zanat naučio u mladim danima od oca. U svojoj novoj okolini Pavelić će imati prvi javni istup u novinama nakon pada NDH. U časopisu Hrvatska kojeg je uređivao Vinko Nikolić²⁸, Pavelić je naglasio postojanost hrvatske države govoreći kako ona i dalje postoji ali unutar okvira Jugoslavije bez obzira na pod kakvim se režimom nalazi Hrvatska postoji.²⁹ Iz ovoga vidimo kako je Pavelić uočio važnost postojanja hrvatskog imena unutar Jugoslavije smatrajući to važnijim od režima koji je trenutno u njoj. Očito je kako se Pavelić nadao padu komunističkog režima koji je tada vladao smatrajući kako će nakon njegovog pada Hrvatska dobiti priliku za svoju samostalnost. U listopadu 1949., niti godinu dana od dolaska u Argentinu, Pavelić osniva svoju stranku koja je nosila ime Hrvatska državotvorna stranka. Zbog argentinskog zakona o zabrani osnivanja neargentinskih stranaka, pisalo se kako je stranka osnovana u Hrvatskoj. Zašto se Pavelić

---

²⁷ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945.-1959.*, 182

²⁸ Vinko Nikolić je bio hrvatski književnik, kulturni djelatnik i političar koji je rođen u Šibeniku 1912. koji je u vrijeme NDH bio zadužen za kulturnu djelatnost i pisanje. 1942. pokrenuo je polumjesečnik Život za Hrvatsku. Nakon rata napustio je zemlju i završio kao ratni zarobljenik u izbjegličkim logorima u Italiji. Kad mu se ukazala prilika 1947. napustio je Italiju i nastanio se u Argentini gdje će biti blizak hrvatskoj emigraciji uređujući polumjesečnik Hrvatska. 1951. pokrenut će jedan od poznatijih emigrantskih književnih časopisa „Hrvatsku reviju“ koja je izlazila kao tromjesečnik.

²⁹ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945.-1959.*, 183

odlučio na osnivanje stranke najbolje nam svjedoče njegove riječi koje je prenio Vinko Nikolić: „Pavelić je na svojim sastancima, održanim koncem 1949. za osnutak Hrvatske državotvorne stranke pred desetcima svjedoka izjavio, da je Ustaški pokret samom činjenicom događaja prestao postojati, i da nove prilike iziskuju novu formu političkog djelovanja te da stoga osniva Stranku.“³⁰ Iz ovoga se može zaključiti kako je Pavelić shvatio da ustaštvo pripada prošlosti i da se moraju naći moderniji načini borbe za Hrvatsku. Hrvatska državotvorna stranka nije naišla na očekivani uspjeh i ubrzo je prestala s radom iako nikad nije formalno raspuštena.³¹ Razlog zašto se ova stranka nije ostvarila na emigrantskoj sceni, prije svega kod bivših visokih dužnosnika NDH, leži u tome što se emigracija koja je ponikla iz Ustaškog pokreta nije vidjela u miroljubivom političkom zalaganju već u vojnoj pripremi i iščekivanju sukoba između Zapada i Istoka. Ovakva situacija potrajat će sve do druge polovice šezdesetih godina 20. stoljeća kada iz Jugoslavije stiže prvi val ekonomskih migranata koji će se priključiti političkom radu pojedinih emigrantskih skupina. Velike promjene u emigraciji uslijedit će za vrijeme i nakon Hrvatskog proljeća.

6.2 *Neuspjeli sporazum sa Stojadinovićem*

1953. u časopisu Hrvatska pojavio se naslov „Srbijanci, otkud vam pamet?“ čiji je autor bio Ante Pavelić. Pavelić je u ovom članku iznio svoj stav o srpskoj emigraciji smatrajući je nedovoljno osviještenom jer se i dalje nadala uspostavi treće Jugoslavije.³² Ovaj članak poslužio je Paveliću da izazove srpsku emigraciju na suradnju i stvaranje plana o dvjema neovisnim državama na području Jugoslavije. U svom intervjuu, također 1953., za časopis Izbor na pitanje kako vidi budući odnos sa Srbima iz Hrvatske i Srbijancima Pavelić odgovara: „Pravoslavni živalj u Hrvatskoj, koji je u većem svom dijelu putem srpsko-pravoslavne crkve prozvan srpskim imenom u nedavnoj prošlosti, pripadnik je hrvatske zemlje, u kojoj živi, i nikome ne pad na um, da ga smatra nečim drugim, nego li hrvatskim pripadnikom, i prema tome da mu niječe sva prava, koja ima i svaki Hrvat. To je u interesu cjelokupnog pučanstva te i same hrvatske države.“³³ Iz ovoga možemo vidjeti viziju kojom je Pavelić, suprotno od one za vrijeme NDH, nastojao Srbe uklopiti unutar hrvatske države s tim da budu ravnopravni kao i svaki stanovnik Hrvatske. Ove Pavelićeve izjave zainteresirale su

---

³⁰ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 184

³¹ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 185

³² KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 220

³³ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 222

srpsku emigraciju, prije svega Milana Stojadinovića koji je bio bivši predsjednik vlade Kraljevine Jugoslavije i koji je u to vrijeme boravio u Buenos Airesu. Naznake o mogućoj suradnji vidjele su se u Stojadinovićevom listu Srpska Zastava koji je izašao 1954. Godine. U tom listu prenosili su se dijelovi Pavelićevog intervjua s komentarima koji su upućivali na moguću suradnju sa Stojadinovićem. Idući korak napravio je Stojadinović tako što je dao intervju za list Izbor gdje je govorio kako je jugoslavenska ideja došla s hrvatske strane u Srbiju misleći na razdoblje prije kraja Prvog svjetskog rata. Stojadinović smatra kako je greška prve Jugoslavije bila u tome što se nije dovoljno slušao hrvatski narod odnosno to što mu se nije dala veća sloboda. U tom istom intervjuu Stojadinoviću se postavilo pitanje o stvaranju Velike Srbije kao buduće Nezavisne Srpske Države. Stojadinović je odgovorio kako Veliku Srbiju smatra najboljim i jednim putem kojim se mogu zaštititi interesi srpskog naroda.³⁴ Pavelić pokušava opravdati Stojadinovića idućim riječima: „Dr. Stojadinović nije to porekao, nu nije potvrdio, znajući kao mjerodavni i iskusni političar, da kao ni svake druge države, nema ni velike ni male Srbije, nego onolike, kakova jest i kakovu ju je Bog dao te narod sačinio, nu da je glavno, da je nezavisna i suverena, da je u njoj narod slobodan i sretan.“³⁵. Iz citiranog teksta jasno se vidi da Pavelić nije toliko u ovom trenutku obraćao pažnju na granice buduće države, već mu je bilo bitno pronaći nekoga s kim bi se ujedinio i radio na rušenju Jugoslavije. Pitanje budućeg uređenja i razgraničenja vjerojatno bi se odlučivalo nakon rušenja Jugoslavije. Pavelić je ovim nastojao pridobiti srpsku stranu u emigraciji kako bi osuda i pritisak na Jugoslaviju bili još veći što je vjerojatno smatrao bliže cilju rušenja iste. Iako su se Stojadinović i Pavelić sastali u Stojadinovićevom domu u Buenos Airesu sporazum između njih dvojice nije nikad potpisan. Iza neuspjeha potpisivanja najvjerojatnije se krila UDB-a. Naime, Stojadinović je u Jugoslaviji imao brata koji je služio petnaestogodišnju kaznu, a UDB-a je bila poznata po ucjenama s ciljem da zavrbuje emigrante kao suradnike. Prema Večernjim novostima koje su izašle u siječnju 2005., UDB-a je stupila u kontakt sa Stojadinovićem 1952. i od njega tražila da u svojim člancima piše protiv Pavelića (koji je u njihovoj korespondenciji nosio kodno ime „Veverica“) i da odustane od potpisivanja sporazuma. U zamjenu bi jugoslavenske vlasti iz zatvora pustile Stojadinovićevog brata Dragomira. Izgleda da je UDB-ina ucjena uspjela jer je Stojadinović odustao od potpisivanja sporazuma, a njegov brat Dragomir pušten je iz zatvora nakon nekog

---

³⁴ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 223

³⁵ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 225

kraćeg vremena.³⁶ Pavelićeva nastojanja oko sklapanja sporazuma sa Stojadinovićem naišla su i na kritiku pojedinih emigranta bliskih njemu poput Džaferbega Kulenovića i Vjekoslava „Maksa“ Luburića o kojem ćemo nešto više u nastavku rada. S pokušajem sporazuma Pavelić se javno izložio i stvorio strah u redovima jugoslavenske vlasti koje se odlučuju na idući korak, a to je njegova likvidacija.

6.3 *Atentat*

Nakon neuspjeha s Hrvatskom državotvornom strankom, Pavelić se odlučio na osnivanje Hrvatskog oslobodilačkog pokreta – HOP koji će svoj najveći uspjeh ostvariti upravo pod njegovim vodstvom. Pavelićev odlazak u Argentinu nije ostao nezapažen kod komunističkih vlasti u Jugoslaviji. U razdoblju od 1949. pa sve do 1956. vodit će se mali rat preko ambasada s ciljem da se izvrši pritisak na argentinske vlasti da se izruči Pavelića. Jugoslavenska veleposlanstva u svijetu bila su snažna poluga UDB-e za provođenje akcija na teritoriju drugih država. Kao primjer možemo uzeti pokušaj otmice Mate Frkovića u kojem je sudjelovala jugoslavenska ambasada u Beču omogućivši automobil za otmicu. Cilj jugoslavenskog veleposlanstva u Argentini, na čelu s tajnikom veleposlanstva Predragom Grabovcem, bio je prikazati Pavelića kao razbojnika koji je osobno naredio pljačku naroda na području NDH za vrijeme Drugog svjetskog rata. Naime, prema tadašnjem uređenju odnosa između Argentine i Jugoslavije nije postojao dogovor o izručenju političkih optuženika već samo dogovor o izručenju kriminalaca. Zbog toga je u svibnju 1956. u Zagrebu podignuta optužnica prema kojoj je Pavelić optužen za pljačkanje naroda na području bivše NDH. Istog mjeseca doneseno je rješenje Okružnog suda u Zagrebu prema kojem se Paveliću određuje istražni zatvor što je omogućilo jugoslavenskim vlastima da zatraže njegovo izručenje. Ljevičarski mediji u Argentini počeli su pisati o potrebi Pavelićeva izгона iz zemlje, među njima valja istaknuti list *La Vanguardia* koji kao glavni argument koristi već dobro poznatu laž talijanskog pisca Curzia Malapartea prema kojem je tijekom posjeta Paveliću u njegovom uredu na stolu vidio košaru punu srpskih očiju. Ovo nam pokazuje kako su se događaji u Argentini pripremali paralelno s događajima u Jugoslaviji.³⁷ Dugotrajna priprema terena omogućila je pokušaj atentata na Pavelića 10. travnja 1957. oko 21:00 sat kada se kretao od autobusne stanice prema svojoj kući u okolici Buenos Airesa. Zanimljivo je kako je datum određen točno na dan osnutka NDH. Atentator je Paveliću prišao s leđa i u njega ispalio šest

---

³⁶ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 228

³⁷ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 256

metaka od kojih su ga dva ranila. Atentator je do danas ostao nepoznat, ali ono što možemo primijetiti je njegova slaba preciznost. Možda je ta slaba preciznost bila zadaća atentatora jer je ranjeni Pavelić bio dokaz da se uistinu nalazi u Argentini i da je ovaj pokušaj atentata doveo do velikog interesa javnosti i pritiska na tadašnje argentinske vlasti.³⁸ 17. travnja 1957. Jugoslavensko veleposlanstvo predalo je zahtjev za izručenje Pavelića. Već idućeg dana Pavelić je pobjegao iz svoga doma na sigurno mjesto u blizini Buenos Airesa. Tadašnje novine pretpostavljale su kako će se Pavelić kretati u smjeru Brazila i Urugvaja gdje će zatražiti politički azil, ali je on ostao oko tri mjeseca u okolici Buenos Airesa. Umjesto očekivanog Urugvaja ili Brazila, Pavelić je otišao u Čile gdje stiže 24. srpnja 1957. Istoga dana u časopisu Hrvatska izašlo je njegovo pismo pisano rukom iz kojeg se može zaključiti da je čitavo vrijeme bio na području Argentine. U Čileu će provesti iduća četiri mjeseca odakle će se 27. studenog zrakoplovom preko Paragvaja i Brazila stići do Španjolske. U Španjolskoj je djelovao nesmetano unutar Francova režima, ali uvijek s velikom dozom opreza od mogućih udbinih atentatora.³⁹ Pavelićevo konspirativno iskustvo prije Drugog svjetskog rata pomoglo mu je u bijegu od jugoslavenskih tajnih službi. Možemo reći kako je Pavelić uspio nadmudriti Udbu svojim izmijenjenim kretanjama. Umro je 28. prosinca 1959. u 3:55 sati u madridskoj bolnici. Vijest o njegovoj smrti objavljena je dan kasnije 29. prosinca u 18:00 sati. Pavelić je pokopan na groblju San Isidro 31. prosinca uz prisustvo velikog broja sljedbenika HOP-a i obitelji.⁴⁰ Pavelićeva smrt ostavila je mjesto HOP-a praznim sve do početka siječnja 1960. kada je na adresu određenih ljudi stiglo pismo koje je Ante Pavelić diktirao fra Branku Mariću u madridskoj bolnici u prisutnosti njegove supruge Marije Pavelić. Prema tome pismu nasljednik HOP-a postao je dr. Stjepan Hefer, bivši ministar seljačkoga gospodarstva i prehrane u NDH i jedan od osnivača HOP-a.⁴¹ Hrvatski oslobodilački pokret je Pavelićevim atentatom izgubio značajniju ulogu unutar hrvatske političke emigracije.

---

³⁸KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 257

³⁹ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 265

⁴⁰ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 310

⁴¹ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 317

7 VJEKOSLAV „MAKS“ LUBURIĆ

7.1 Luburićev život prije sloma NDH

Hrvatsku poslijeratnu emigraciju obilježio je Vjekoslav Maks Luburić rođen u Ljubuškom 1913. u skromnoj obitelji kao jedno od troje djece Ljubomira i Marice Luburić. U dobi od pet godina ostao je bez oca, kako je on kasnije u emigraciji tvrdio za ubojstvo njegova oca bili su krivi lokalni Srbi, ali za ovakve tvrdnje nikad nisu pronađeni dokazi. Rana smrt muža prisilila je Luburićevu majku da se zaposli u lokalnoj tvornici duhana u Ljubuškom. Uskoro je nakon ove tragedije Vjekoslav krenuo pohađati osnovnu školu u Ljubuškom. Tijekom osnovnoškolskog obrazovanja nije imao nikakvih problema za razliku od gimnazijskih dana u Mostaru kada se polako kristaliziraju njegova politička stajališta. Naime, Luburić je u srednjoškolskim danima pristupio hrvatskom katoličkom đlačkom društvu „Domagoj“ gdje je bio politički aktivan. Prema njegovim kasnijim tvrdnjama za njegovu političku orijentaciju bila je zaslužna upravo ova udruga dok je u odgoju glavne zasluge imala njegova majka. Koliko je velik utjecaj odigrala ova etapa njegova života provedena u udruzi govori i njegov pseudonim, Domagoj, kojeg je koristio kasnije u emigraciji⁴². Prema vlastitim tvrdnjama prekinuo je školovanje 1929. u petom razredu gimnazije zbog nasilnog ponašanja u školi (najčešće s učenicima srpske nacionalnosti) i konstantnih svađa s profesorima. Nakon što je napustio školu zaposlio se u Bolesničkoj blagajni pri Javnoj burzi gdje je bio optužen za pronevjeru novca zbog čega je odslužio višemjesečnu kaznu zatvora.⁴³

Svoj put Maks je nastavio Zagrebu odakle će krenuti put Subotice kako bi se dočepao inozemstva. Luburićev cilj bila je Mađarska, odnosno ustaški logor za obuku – Janka Puszta. Nakon kratkotrajnog boravka u Subotici uspijeva na ilegalan način prijeći granicu, ali ga mađarske vlasti pritvaraju zbog ilegalnog prelaska granice. Odmah po izlasku iz pritvora Luburić se pridružio ustaškim snagama u Janka Pusztu.⁴⁴ Svaki emigrant koji bi došao u Janka Pusztu imao je pseudonim, tako će Luburić dobiti pseudonim Maks koji će zadržati i za vrijeme Drugog svjetskog rata.⁴⁵ U travnju 1941. prelazi granicu i postaje jedan od prvaka NDH-a. U svom djelovanju za vrijeme NDH bio je zadužen za obavljanje „prljavih poslova“

---

⁴²KARLIĆ, ARALICA, "Život i djelovanje Vjekoslava Maksa Luburića do proglašenja Nezavisne Države Hrvatske", 316

⁴³ KARLIĆ, ARALICA, "Život i djelovanje Vjekoslava Maksa Luburića do proglašenja Nezavisne Države Hrvatske", 318

⁴⁴ KARLIĆ, ARALICA, "Život i djelovanje Vjekoslava Maksa Luburića do proglašenja Nezavisne Države Hrvatske", 319

⁴⁵ KARLIĆ, ARALICA, "Život i djelovanje Vjekoslava Maksa Luburića do proglašenja Nezavisne Države Hrvatske", 320

među kojima je ustroj logora kojima je bio na čelu.⁴⁶ Padom NDH odlazi u inozemstvo gdje će se 1948. trajno naseliti u Španjolskoj i djelovati u cilju ponovnog uspostavljanja hrvatske države.

7.2 *Hrvatski narodni otpor*

U emigrantskim krugovima Luburić je postao poznat pod pseudonimom „general Drinjanin“. Njegove početke u emigraciji obilježilo je nasljeđe NDH gdje je i dalje doživljavao Pavelića kao vrhovnog vođu. Međutim, s vremenom Luburić postaje nezadovoljan učinkovitošću Pavelićeve politike koju smatra „mlakom“ i u kojoj uviđa, kako on to navodi u jednom pismu svom najužem suradniku Srećku Roveru, „bremzanje“ (napuštanje) ustaštva.⁴⁷ Po pismima koja je slao Roveru 1954., može se naslutiti kako je Luburić sebe vidio na mjestu lidera hrvatske vojske unutar emigracije smatrajući je presudnim u budućem stvaranju države. U korist tome govori nam idući citat: „Madrid je centar današnjice. To tvrdim godinama. Buenos Aires je dao svoje i sad samo smeta, teret je, otežava pravi borbeni rad.“⁴⁸ Ovdje možemo vidjeti da je borba bila glavna karakteristika zamišljene Luburićeve politike tj. on je smatrao kako se jedino oružanim sukobom mogu ostvariti ciljevi stvaranja samostalne hrvatske države.

Iz navedenih razloga Luburić osniva paralelnu organizaciju - Hrvatski narodni otpor koja je trebala poslužiti kao vojna snaga hrvatske emigracije. Prema tome bi Pavelićev zadatak bio politički okupiti emigraciju kojoj u kojoj bi Luburić bio zadužen za vojne snage. Kulminacija u odnosima između Pavelića i Luburića eskalirala je 1955. kada je Luburić garantirao Paveliću siguran boravak u Španjolskoj i osiguranje materijalnih sredstava od strane par hrvatskih emigranata čija imena ne navodi. Zbog straha od Peronova pada i mogućnosti uspostavljanja boljih odnosa Argentine s Titom Pavelić pokušava pronaći sigurno mjesto u slučaju napuštanja Argentine. Prema vlastitim tvrdnjama Luburić je imao dobre veze u Francovoj Španjolskoj uključujući političke, vojne i vjerske. Međutim, kad je Pavelić uistinu trebao krenuti iz Argentine prema Španjolskoj zbog pojave opasnosti od njegova uhićenja pokazalo se kako su Luburićeve veze zapravo hvalisanja bez pokrića. On je tada umjesto u Španjolsku predlagao da se Pavelić prvo prebaci u marokanski lučki grad Tanger, a onda bi se nakon tri mjeseca odlučilo gdje će dalje Pavelić. Možda bi ova priča oko Tangera

---

⁴⁶ "Luburić, Vjekoslav".

⁴⁷ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 239

⁴⁸ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 240

izgledala sasvim solidno da nije bila riječ o marokanskom lučkom gradu u kojem su vlast imali Britanci, Francuzi i dijelom Španjolci što je kod bivšeg iskusnog ilegalca Pavelića izazvalo strah od mogućeg uhićenja i deportacije u Jugoslaviju.⁴⁹

Padom Perona vojnim udarom 1955. jugoslavenske vlasti u Argentini pokušale izvršiti veći pritisak na argentinsku vladu s ciljem izručenja Pavelića. U ovoj situaciji jugoslavenske vlasti se nisu suzdržavale od lažne propagande (nastojali su prikazati Pavelića kao razbojnika i pljačkaša) kojoj su se pripadnici Pavelićevih emigrantskih organizacija nastojali suprotstaviti slanjem pisama novom predsjedniku Argentine i članovima vlade. Kako bi se suprotstavili propagandi bila su im potrebna financijska sredstva, a za taj zadatak bili su određeni Andrija Ilić i Ivica Krilić. Iako je prema planu Pavelićeve organizacije primarni cilj bio uvjeriti novu vlast u laži jugoslavenske propagande, a ne bježati prema Europi Luburić je nemajući dovoljno brze informacije s terena nakon pada Perona smatrao da je Pavelić pristao na njegov plan bijega u Tanger. Luburićevo samostalno djelovanje dovelo je do zbrke u emigrantskim krugovima i dokazalo postojanje dva organizacijska središta od kojih je jedno u Španjolskoj, a drugo u Argentini i koja nisu djelovala paralelno.⁵⁰ Bio je ovo dovoljan razlog da se Pavelić 1955. odmakne od Luburića i njegove politike. Pavelićevo ogorčenje Luburićem i Hrvatskih narodnim otporom vidi se i u idućem citatu: „Podjedno ovim izjavljujem, da tako zvani 'Hrvatski Narodni Otpor', čijim se generalnim povjerenikom Rover smatra, nije nikada po meni osnovan, niti sam ja za to bio pitan, niti privolu dao, pa se stoga ograđujem od toga, da se moje ime u tu svrhu upotrebljuje.“⁵¹ Iako je u pismu koje je poslao svim svojim podružnicama Pavelić spominjao Rovera, svima je bilo jasno da s ovim osuđuje Luburića koji je izdavao zapovjedi Roveru za područje Australije i Novog Zelanda s čime je uveo pomutnju u emigraciji. Nije se dugo trebalo čekati na reakciju Luburića koji je odmah krenuo u pravdanje svoje organizacije. U prosincu 1955. uputio je pismo Paveliću u kojem opet preuveličava stvarnu ulogu Hrvatskog narodnog otpora pa tako govori kako organizacija postoji u Jugoslaviji i kako će tim ljudima u domovini biti teško razumjeti Pavelićev potez odmicanja od Otpora. U svom obraćanju Paveliću, Luburić je ponudio ostavku na mjestu svih činova, časti, položaja i odličja koju će Pavelić na kraju prihvatiti i razriješiti ga svih dužnosti

---

⁴⁹ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 241

⁵⁰ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 242

⁵¹ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 244

koje je vršio.⁵² Bio je ovo razlaz u suradnji između Pavelića i Luburića. Naravno da su Luburićeve tvrdnje bile daleko od istine i da u domovini nije bilo pripadnika njegove organizaciji. Bila je ovo još jedna u nizu Luburićevih tvrdnji bez pokrića koja je stvarala pomutnju u ionako već uzburkanoj hrvatskoj emigraciji.

Ovaj razlaz između Luburića i Pavelića najbolje je u pismo Roveru opisao Dragutin Krema koji je djelovao u Toronu pod imenom Dragutin Jelenek. On navodi iduće: „Ako tjeramo mak na konac slika će biti takova: mali dio uz Drinjanina, veći veći dio uz poglavnika, a mnogi će se povući iz borbe ne htijući se zamjeriti ni jednoj ni drugoj strani.“⁵³ Luburić nije poslušao savjete Dragutina Krema već je više bio sklon slušanju savjeta Miroslava Varoša, infiltriranog udbina agenta, koji je poticao Luburića na pojačavanje sukoba.⁵⁴ Luburićev HNO (otpor) nastavit će djelovati sve do njegove smrti, ali bez većih uspjeha. Glasilo Otpora, Drina, bilo je glavno štivo Luburićevih pristaša u kojem je Luburić iznosio svoje fantazije i mitove koje moramo promatrati pod posebnim povećalom jer je Luburićeva karakteristika bila mistifikacija pojedinih događaja i fantazija koja je služila za potpirivanje njegovih pristaša.

Kad govorimo o Luburićevim fantaziranjima važno je spomenuti i jednu epizodu s podjelom Bosne. Naime, on je optuživao Pavelića da je za vrijeme razgovora sa Stojadinovićem razgovarao o podjeli Bosne. Ovu lažnu vijest Luburić je nastojao iskoristiti kako bi pridobio Hrvate iz Bosne i Hercegovine i Hrvate muslimanske vjere. Ključna osoba koju je Luburić nastojao pridobiti bio je Džafer Kulenović kojeg je smatrao političkim vođom hrvatske borbe za samostalnost. Smrću Džafera Kulenovića Luburić nije uspio ostvariti svoj cilj postavljanja njega za budućeg političkog predstavnika emigracije.⁵⁵

Luburićevo djelovanje pomoću Hrvatskog narodnog otpora polako je zamrlo od druge polovice 50-ih godina 20. stoljeća. Njegova aktivnost nastavila se uz dopisivanja s raznim pripadnicima hrvatske emigracije sve do kraja njegova života koji će biti prekinut nasilnom smrću po nalogu jugoslavenske obavještajne službe o čemu će biti više riječi u nastavku rada.

---

⁵² KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 245

⁵³ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 246

⁵⁴ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 246

⁵⁵ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 248

7.3 Ubojstvo „Generala Drinjanina“

Potaknut unutarnjim sukobom u Jugoslaviji između ministra unutarnjih poslova Aleksandra Ranković i predsjednika Josipa Broza Tita, Luburić je u drugoj polovici 60-ih pokušao prilagoditi rad Hrvatskog narodnog otpora novoj političkoj situaciji u zemlji donošenjem novog programa HNO-a. Novi program je u sebi sadržavao radikalne promjene koje su naslućivale tzv. svehrvatsku pomirbu u vojnom obliku. Luburić je novim programom imao u planu preuzeti vlast u državi vojnim putem uz pomoć hrvatskih oficira jugoslavenske armije i hrvatskih vojnih formacija koje su se vjerojatno trebale formirati u inozemstvu. Uspostavom države vlast je trebala preuzeti vojska i zadržati je iduće dvije godine. U tom periodu provele bi se sve programatske odrednice Luburićevog novog programa.⁵⁶ Luburićevi planovi u ovom razdoblju pokazali su njegovu naivnost i nedovoljno poznavanje pravog stanja u Jugoslaviji. Njegov plan išao je dalje pa je tako 1968. došao na ideju „Hrvatske vlade narodnog izmirenja“. Ova vlada, od 16 ministara i predsjednika koje je Luburić odabrao, imala bi za cilj izvršiti političko pomirenje hrvatskog naroda. Zanimljivo je naglasiti kako je Luburić za predsjednika buduće Republike Hrvatske izabrao upravo Josipa Broza Tita, dok je sebe postavio za ministra unutarnjih poslova. Među ostalima su se našli Miko Tripalo kao ministar vanjskih poslova, Pavelićev nasljednik Stjepan Hefer kao predsjednik Vrhovnog suda i ostali. Ovakva ideja izazvala je negodovanje kod Hefera i njegovih pristaša što se vidi u glasilu HOP-a gdje se osuđuje suradnja s bivšim partizanskim zapovjednicima i pripadnicima jugoslavenske armije. Kolika je ogorčenost vladala u redovima HOP-a govori nam i idući citat iz HOP-ova glasila Hrvatska: „I nek usahne ruka onome, koji piše o vladi Hefer-Tito. I neka razsvijetli mozak onima, koji misle da se tako može boriti za slobodu.“⁵⁷

Ako pogledamo Luburićevo mišljenje o Titu kao političaru, koje možemo iščitati u razgovoru između njega i Mate Meštrovića, onda ne treba čuditi njegov izbor Tita za predsjednika. Prisjećajući se razgovora s Luburićem Meštrović navodi iduće: „Suglasili smo se da je lukavi Zagorac Tito izvanredno sposoban političar. Dok sam ja vrlo afirmativno govorio o SAD-u, ali sam svejedno bio kritičan zbog američke potpore Titovu komunističkom režimu, Maks Luburić se pokazao kao izrazito protuamerički raspoložen. Od Washingtona nije očekivao ništa dobra za hrvatski narod.“⁵⁸ Luburićevo nastojanje pomirbe hrvatskih

---

⁵⁶ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak II.: 1960-1974.*, 154

⁵⁷ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak II.: 1960-1974.*, 155

⁵⁸ MEŠTROVIĆ, *U vrtlogu hrvatske politike*, 158

partizana i ustaša vjerojatno je došlo od Francove ideje španjolske pomirbe republikanaca i fašista Luburićeva koncepcija hrvatske pomirbe s ciljem rušenja Jugoslavije upalila je alarm u redovima obavještajnih službi koje se odlučuju na njegovu likvidaciju. Svoje vrijeme Luburić je provodio u Cartageni u Španjolskoj, a s njim je u kući živio i njegov tajnik – Ilija Stanić. Ilija Stanić, infiltrirani udbin agent kodnog imena Mungos, bio je sin ustaškog vojnika koji se borio poslije drugog svjetskog rata još pet godina kao pripadnik križarskog pokreta. Ovo je uvelike pomoglo Staniću da se infiltrira u blizinu Luburiću i postane njegov tajnik. Nakon što ga je omamio praškom kojeg mu je podvalio u kavi, Ilija Stanić je 22. travnja 1969. usmrtio Luburića udarcem tupim predmetom u glavu. Nakon povratka u Jugoslaviju Stanić je za obavljene posao dobio nagradu u vidu skupocjenog automobila i kuće u Beogradu. Postao je udbin analitičar za hrvatsku političku emigraciju.⁵⁹ Ovim ubojstvom su jugoslavenske vlasti predvođene Josipom Brozom Titom otklonile opasnost koja je dolazila od strane Luburića u vidu hrvatske pomirbe i suradnje s bilo kojim silama u cilju rušenja Jugoslavije.

Luburićev Hrvatski narodni otpor je nakon njegove smrti podijeljen u dvije organizacije koje su po imenu bile slične, a u stvarnosti suprotstavljene. Radilo se o Hrvatskom narodnom otporu i Hrvatskom narodnom otporu. Razlika je bila u tome što se u Hrvatskom narodnom otporu okupljala mlađa populacija emigranata koja nije bila upoznata s Luburićem i njegovim djelovanjem u emigraciji već su imali percepciju Luburića koja se stvarala u Jugoslaviji, a ona je obuhvaćala prikaz njega kao jasenovačkog krvnika s uvećanim brojem žrtava. Isto tako nastojali su ga prikazati kao idejnog začetnika hrvatske pomirbe čime su htjeli narušiti koncept takve ideje i demotivirati pripadnike bivših partizanskih jedinica da prihvate ovakvu ideju.⁶⁰

---

⁵⁹Jugoslovenske tajne službe - Epizoda 6 /dokumentarna emisija/
<https://www.youtube.com/watch?v=fGz6EafBXZk&list=PLvumcg3JRXd2XZwLin-u-gOS1qhLc3lQq&index=7>, (od 34:23-49:50), posjećeno 29. srpnja 2024.

⁶⁰ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak II.: 1960-1974.*, 157

8 HRVATSKI NARODNI ODBOR

Branko Jelić, hrvatski politički emigrant rođen u okolici Omiša 1905., bio je poznati pravaški aktivist još iz studentskih dana u vrijeme Kraljevine Jugoslavije. Zbog diktature kralja Aleksandra emigrirao je s 24 godine u Južnu Ameriku gdje je postao jedan od glavnih suradnika Ante Pavelića gdje je bio aktivan u organizaciji Hrvatskog domobrana.⁶¹ U osvit Drugog svjetskog rata, 1939., Jelić se pokušao vratit brodom u Europu, ali su ga Britanci kod Gibraltara odveli s broda u zatočeništvo na otok Man. Čitavo vrijeme Drugog svjetskog rata Jelić je proveo u britanskom zatočeništvu gdje će ostati sve do prosinca 1945. Nakon izlaska na slobodu Jelić pokušava doprinijeti širenju istine o hrvatskom stradanju nakon Drugog svjetskog rata i velikom broju emigranata koji su bili prisiljeni napustiti Hrvatsku pred nadirućim partizanskim jedinicama predvođenih Josipom Brozom Titom.⁶² Borbu za pomoć hrvatskim emigrantima vodio je s pomoću Privremenog središnjeg odbora za zaštitu i skrb hrvatskih političkih izbjeglica osnovanog 1946. Sjedište ovog privremenog odbora nalazilo se u Londonu, a Jelić ga je financirao o vlastitom trošku.⁶³ Kako bi ojačao hrvatsku djelatnost na području Britanije osniva organizaciju Društvo Hrvata koja je za cilj imala okupiti sve hrvatske emigrante na području Velike Britanije.⁶⁴ Međutim, Jelićeva borba za pomoć emigrantima kod visokih političkih i crkvenih krugova Velike Britanije nije doživjela veći uspjeh. Jelić se 1949. preselio u Njemačku. Upravo će u drugoj polovici 20. stoljeća nastati nove političke emigracije među kojima će se istaknuti i Jelićev Hrvatski narodni odbor. Društvo Hrvata, uz nagovor samog Jelića, imalo je ključnu ulogu u osnivanju HNO-a donošenjem Rezolucije koja je bila prvi dokument vezan za osnivanje samog Odbora. Koji je cilj ovog društva govori nam upravo dio iz Rezolucije prema kojem se društvo bori za hrvatske izbjeglice i hrvatsku borbu do konačnog postignuća hrvatske samostalnosti.⁶⁵ Kako bi to postigao, Jelić je morao povezati sve bitne političke faktore hrvatske emigracije odnosno on je od HNO-a nastojao napraviti pokret koji će okupljati i usklađivati razne političke struje u emigraciji. Ovakva vrsta djelovanja u Jugoslaviji je oglasila uzbunu i bilo je potrebno hitno infiltrirati pripadnike Udbe u redove novoosnovanog HNO-a. Kako bi HNO funkcionirao bilo

---

⁶¹KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak II.: 1960-1974.*, 267

⁶²KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak II.: 1960-1974.*, 268

⁶³JURČEVIĆ, "Politička koncepcija i djelovanje Hrvatskoga narodnog odbora pod vodstvom Branimira Jelića", 173

⁶⁴JURČEVIĆ, "Politička koncepcija i djelovanje Hrvatskoga narodnog odbora pod vodstvom Branimira Jelića", 176

⁶⁵JURČEVIĆ, "Politička koncepcija i djelovanje Hrvatskoga narodnog odbora pod vodstvom Branimira Jelića", 176

je potrebno napraviti jedno tijelo unutar Odbora koje će usklađivati rad istoga. Stoga se 1955. u Munchenu osniva Interkontinentalni odbor na čelu s Jelićem, a kao službeno glasilo HNO-a počinju se tiskati novine Hrvatska država. Na ovim sastancima sudjelovao je i svećenik Krunoslav Draganović koji je za vrijeme Drugog svjetskog rata djelovao u Vatikanu pri Svetoj Stolici. Nakon završetka rata Draganović je djelovao u Rimu i sudjelovao u radu hrvatske političke emigracije. S Draganovićem je na sastancima HNO-a prisustvovao, kako se tada mislilo, njegov blizak suradnik Miroslav Varoš.⁶⁶ Naknadno će se saznati kako je Miroslav Varoš bio infiltrirani udbin agent koji se 1952. pojavio u izbjegličkom logoru Fermo gdje je upoznao Draganovića koji je pomagao izbjeglicama. Podrijetlom je bio Čeh koji je rođen u Sarajevu.⁶⁷ Varoševa infiltracija u vrh HNO-a počela je reformom interkontinentalnog odbora koji je zamijenjen Izvršnim vijećem HNO-a u kojem se nalazilo 9 članova koji su se trebali rotirati na ključnim pozicijama. Ove ključne pozicije obuhvaćale su blagajnika, tajnika i upravitelja organizacijskog glasila – Hrvatske Države. Ovakva postava rotirajućeg Izvršnog vijeća omogućila je lakšu infiltraciju Varoša u Odbor. Glavni i odgovorni do osnivanja Izvršnog vijeća HNO-a bio je Branko Jelić koji je dopustio preustroj iz razloga kako mu neki članovi ne bi prigovarali da je kontrola čitave organizacije u njegovim rukama.⁶⁸ Možemo pretpostaviti kako je pritisak na njega očito stvarao Krunoslav Draganović koji je nesvjesno u Izvršno vijeće infiltrirao agenta udbe. Tako je Tito od samih početaka imao kontrolu nad HNO-om i dr. Brankom Jelićem. Miroslav Varoš je postavljen na mjesto upravitelja Hrvatske države i na mjesto blagajnika. Upravo će uloga blagajnika Varošu, a time i jugoslavenskim tajnim službama dati na uvid adrese pretplatnika na list Hrvatska država. Primarna zadaća Miroslava Varoša bila je preuzeti vodstvo HNO-a, dok je sekundarna zadaća bila, ako ne uspije u pokušaju preuzimanja vlasti, pokrenuti drugu paralelnu organizaciju sastavljenu od ljudi koje je pridobio unutar HNO-a govoreći im o Jelićevim diktatorskim nakanama unutar organizacije i same političke emigracije.⁶⁹ Nakon što bi ovladao HNO-om, Varošev idući zadatak bilo bi okupljanje više emigracijskih organizacija što bi omogućilo Udbi kontrolu nad cjelokupnom hrvatskom političkom emigracijom. Međutim, pojedinim visokim dužnosnicima unutar HNO-a, poput Mate Frkovića ili Rafaela Medića (svećenika koji je bio blizak Paveliću), postalo je sumnjivo Varošovo vrbovanje ljudi i konstantno

---

⁶⁶ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 271

⁶⁷ VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 79

⁶⁸ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 271.

⁶⁹ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 280

prigovaranje na rad Branka Jelića. Tako su Frković pomoću određenih kanala došao do saznanja da Varoš potencijalni Udbin agent: „Šoprek, bivši policajac iz Zagreba, koji se bavio ponajviše problemima komunizma pred nekoliko je ljudi tvrdio i to već prije, da je Varoš u službi Titove UDB-e. Šoprek još i danas vodi taj posao za račun jedne velesile, pa pomno prati uhodarsku mrežu između Titovine i Zapada“⁷⁰ Optužbe Mate Frkovića i fra Rafaela Medića bilo je nemoguće dokazati. Vrh organizacije odlučio se na izbacivanje Varoša, 10. lipnja 1959., iz organizacije pod optužbom zbog financijskih nepravilnosti u vrijeme njegova djelovanja kao blagajnika.⁷¹ Ovime je onemogućen primarni Varošev plan ovladavanja HNO-om, ali njegova upornost nije prestajala: „U subotu 21. svibnja 1960., prvi dan zakazane glavne skupštine u Munchenu su se opet pojavili Varoš, Draganović, Ciliga, Veljko Mašina, Pavičić, Orlović i još osam osoba. Donijeli su i 305 pisanih punomoći putem kojih su kanili preuzeti HNO u svoje ruke.“⁷² Drugi pokušaj ovladavanja također je bio bezuspješan jer vodstvo HNO-a nije prihvatilo punomoći osoba koje su se većinom nalazile u Italiji i koje su bile Varoševi „igrači“. Ono što je sada ostalo Varošu bilo je okretanje prema sekundarnom planu, a to je osnivanje nove organizacije koja bi, između ostalog, trebala poslužiti i za rušenje HNO-a.

8.1 HDO (Hrvatski demokratski odbor) – propast udbine organizacije

Nova organizacija, nastala od udbinog agenta, nosila je ime Hrvatski demokratski odbor (HDO). Na svom prvom zasjedanju poslali su poruku čitavoj hrvatskoj emigraciji da im se priključi u budućem radu koji se trebao temeljiti na demokraciji umjesto na dotadašnjoj Jelićevoj „diktaturi“ unutar redova HNO-a. S Varošem je iz HNO-a u novu organizaciju otišao i Ante Ciliga. Ante Ciliga bio je poznati hrvatski emigrant koji je prije rata bio sekretar Oblasnoga komiteta KPJ za Hrvatsku i Slavoniju. Njegova važnost za hrvatsku političku emigraciju je u tome što je za života iskusio i kritizirao totalitarne režime kao što su staljinizam i jugoslavenski titoizam. U kratko vrijeme provedeno u Varoševoj organizaciji, Ciliga je shvatio njegovu pravu ulogu i javno prokazao Varoša kao udbina agenta.⁷³ Došlo je do raslojavanja unutar ove nove udbine organizacije koja nije postigla očekivani uspjeh

---

⁷⁰ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 278

⁷¹ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 279

⁷² KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 284

⁷³ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959.*, 285

okupljanja organizacija s ciljem uspostavljanja kontrole nad radom čitave političke emigracije. Kasnije će glavna udbina metoda postati likvidacija političkih emigranata.

Miroslav Varoš svoju je inozemnu karijeru špijuna okončao 1969. kada se nastanio u Splitu, a ako nagradu za svoj rad dobio je vikendicu na Čiovu u blizini Trogira. Svoju novinarsku dužnost obavljao je po povratku u Jugoslaviju, pišući za Slobodnu Dalmaciju pod lažnim imenom Miro Vrdoljak. Nije dugo uživao u plodovima svojeg inozemnog rada jer je već 1976. Umro od srčanog udara u Splitu.⁷⁴ Varoševe spletke u emigraciji usporile su na trenutak njeno djelovanje i uvele pomutnju prije svega u redove HNO-a koji će se dugo oporavljati nakon Varoševe infiltracije.

---

⁷⁴ VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 81

9 GOSPODARSKO STANJE JUGOSLAVIJE 60-IH GODINA

Kraj 50-ih i početak 60-ih godina prošlog stoljeća, Jugoslaviju je obilježila gospodarska kriza i veliki broj štrajkova od kojih treba svakako istaknuti studentski prosvjed u Zagrebu iz svibnja 1959. kada su se studenti pobunili protiv loše hrane u studentskim menzama. Svoju odlučnost na tim prosvjedima pokazalo je oko 2000 studenata od kojih je jedan dio osuđen i zatvoren. Vrh partije okrivio je studentske organizacije za lošu hranu u menzama optužujući ih za lošu komunikaciju sa studentima.⁷⁵ Bio je ovo uvod u turbulentno razdoblje jugoslavenske ekonomije 60-ih godina prošlog stoljeća. Studentski protesti bili su tek početak nezadovoljstva koje će se „preliti“ na građane zaposlene u tvrtkama diljem Jugoslavije koji su bili nezadovoljni svojim plaćama. Ovakva situacija je rezultirala uvođenjem veće samostalnosti tvrtki odnosno država nije određivala plaće već su to određivala tijela unutar tvrtke. Ovakav način upravljanja naziva se samoupravni socijalizam. Cilj je bio da radnici sami odlučuju o svojim plaćama i vođenju tvrtki što bi dovelo do smanjenja nezadovoljstva. Ekonomskim rječnikom rečeno tvrtke su slobodno mogle dijeliti prihod, a isto tako su ga mogla i investirati. Suprotno teoriji, samoupravni način vođenja tvrtki doveo je 1961. do najvećeg otpuštanja radnika u Jugoslaviji nakon Drugog svjetskog rata.⁷⁶

Samoupravljanje se održalo sve do kraja 1961. kada vlast opet preuzima kontrolu nad plaćama i investicijama. Predstavljeno kao reforma za oporavak gospodarstva, samoupravljanje je zaustavljeno. Unutar partije bile su vidljive podjele na one koji zastupaju veću ulogu države i one koji zastupaju samoupravljanje i decentralizaciju Jugoslavije. Tako je primjerice pobornik reformi bio Edvard Kardelj dok je Hrvat Ivan Gošnjak bio najveći protivnik samoupravljanja i veliki pobornik jake partije. Uskoro će država na čelu s Titom 1962. napustiti državno planiranje u ekonomiji i prikloniti se samoupravljanju koje će obilježiti 60-e godine prošlog stoljeća.⁷⁷ 1963. Jugoslavije je bila gospodarski najzatvorenija država u Europi, a manji nacionalni dohodak po stanovniku u odnosu na Jugoslaviju imali su samo Albanija i Turska.⁷⁸ Spas za gospodarstvo Jugoslavija je vidjela u turizmu koji će doživjeti svoje početke sredinom 60-ih godina. Važnost turista za Jugoslaviju bila je u devizama, ali i u novim znanjima i idejama koje su donosili. Drugi važan čimbenik za priljev deviza Jugoslaviji bili su gastarbajteri odnosno ljudi na privremenom radu u inozemstvu (najčešće u Njemačkoj). Upravo će nagli porast izdavanja putovnica omogućiti Jugoslaviji

---

⁷⁵ RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji (1945. - 1991.) - Od zajedništva do razlaza*, 329

⁷⁶ RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji (1945. - 1991.) - Od zajedništva do razlaza*, 331

⁷⁷ RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji (1945. - 1991.) - Od zajedništva do razlaza*, 333

⁷⁸ RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji (1945. - 1991.) - Od zajedništva do razlaza*, 337

spajanje ugodnog s korisnim to jest smanjit će se broj nezaposlenih u Jugoslaviji i omogućit će joj se veći priljev deviza. Kakvo je stanje bilo s radnicima na privremenom radu najbolje nam govori idući citat: „Još 1954. Godine njemačka statistička služba zabilježila je samo 1801 radnika iz Jugoslavije, a nagli porast bio je zabilježen 1961. i 1962., kada ih je bilo 23 608. Godine 1970. broj tih radnika dostigao je gotovo 389 000, o čemu će se još govoriti. S obzirom da je više od 70% od svih radnika u inozemstvu zaposleno u Saveznoj Republici Njemačkoj, njemačka riječ gastarbajter (gastarbeiter) ušla je u svakodnevni govor i postala gotovo ravnopravna ostalim hrvatskim riječima.“⁷⁹ Upravo će novi val ekonomskih emigranata udariti temelje nove političke emigracije koja nije bila opterećena Drugim svjetskim ratom već je na djelu vidjela sve nelogičnosti jugoslavenskog sustava.

---

⁷⁹ RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji (1945. - 1991.) - Od zajedništva do razlaza*, 316

10 HRVATSKO REVOLUCIONARNO BRATSTVO

Organizacija osnovana 1961. godine u Australiji od strane četvorice osnivača: Geze Paštija, Ilije Tolića, Jure Marića i Josipa Oblaka. Sva četvorica bili su bivši pripadnici HOP-a kojeg su napustili jer su smatrali da vodi neuspješnu politiku oslanjanja na zapadne sile. Ova četvorka smatrala je kako su upravo zapadne sile te koje sabotiraju hrvatsku samostalnost i imaju za cilj očuvanje Jugoslavije. Smatrali su da pasivan pristup HOP-a treba zamijeniti novim političkim programom koji bi se provodio s ciljem uspostave samostalne i demokratske Hrvatske i to svim dostupnim sredstvima što je podrazumijevalo i nasilne revolucionarne metode.⁸⁰

Prema osnivačkim dokumentima, ova organizacija osnovana je kao tajna organizacija, a na čelu nje nalazio se četveročlani Glavni revolucionarni stan kojeg su činili dva vijećnika, postrojbeni tajnik i glavni tajnik. Kao prvi glavni tajnik imenovan je Geza Pašti. Zanimljivost vezana uz glavnog tajnika je ta da je on imao kodno ime koje je uvijek bilo isto bez obzira tko je obnašao tu dužnost, a ono je glasilo Leonard Barčić. Sve osnivačke dokumente sastavio je Geza Pašti, a prema njim je trebalo doći do raspuštanja organizacije nakon prvih provedenih demokratskih izbora u Hrvatskoj.⁸¹ Kako bi otežali infiltraciju tajnih službi u organizaciju sastavljen je stegovni pravilnik i prisega, a za svakog novog člana morala su jamčiti dva člana. Posebno je zanimljiv stegovni pravilnik koji nam dokazuje postojanje revolucionarnog suda unutar organizacije koji se sastojao od tužitelja, branitelja, predsjednika suda i dvojice porotnika. Sud je za učinjena djela mogao odrediti kazne kao što su opomena, ustupanje opasnog zadatka ili smrt. Ovakav način ustroja organizacije zadavao je Udbi velike probleme u infiltraciji.

Najbolji pokazatelj odlučnosti u borbi za hrvatsku samostalnost je prisega koju je svaki član morao izreći prilikom ulaska u organizaciju: „Prisežem svemogućim Bogom i najdražim svetinjama, da ću se do kraja svoga života boriti za slobodu i državnu neovisnost hrvatskog naroda. Svojim dobrovoljnim pristupom u redove HRB-A obvezujem se slušati naredeno, bez pogovora izvršavati dane zapovjedi i naloge te vjerno slijediti revolucionarna načela Bratstva. Svaku povjerenu mi tajnu obvezujem se čuvati i ne odavati ništa što bi moglo štetiti probitcima Bratstva i hrvatskog naroda. Ako prekršim ovu prisegu i ogriješim se o

---

⁸⁰ VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 26

⁸¹ VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 29

revolucionarna načela Bratstva, ima me po zakonima organizacije stići kazna smrti. Tako mi Bog pomogao!“⁸²

10.1 Upad Tolić-Oblakove skupine u Jugoslaviju

Dvojica osnivača HRB-a, Ilija Tolić i Josip Oblak, nedugo nakon osnivanja organizacije krenuli su u planiranje akcije koju bi izveli na području Jugoslavije. Kako je za vođu skupine ,koja je trebala izvesti diverzije, proglašen je Ilija Tolić dok je za njegovog zamjenika imenovan Oblak ova će se grupa u historiografiji nazivati Tolić-Oblakova. Grupu je činilo 9 članova od kojih je većina iz Jugoslavije pobjegla 50-ih godina 20. stoljeća. Priprema akcije trebala se odviti na europskom kontinentu stoga je Tolić u listopadu 1962. došao u Njemačku.⁸³ U Njemačkoj se Tolić povezoao s Marijanom Šimundićem i Nikom Kovačevićem koji su mu pomogli u pronalasku smještaja i mjesta za njihovo revolucionarno uvježbavanje. U lipnju 1963. skupina se uputila u Taliju gdje je zajednički nastavila s vježbama rukovanja oružjem i eksplozivom. skupina se krajem lipnja prebacila u mjesto Monfalcone nedaleko Trsta to jest u blizinu granice s Jugoslavijom. Granicu s Jugoslavijom prešli su kod slovenskog grada Kozina 7. srpnja 1963. Idućih nekoliko dana proveli su skupa šetajući u smjeru Like. Nakon što su došli u mjesto Letinac, koje se nalazi u blizini Brinja, odlučuju se na razdvajanje u trojke. Jedna od trojki koju su činili Krešimir Perković, Mirko Fumić i Stanko Zdrilić odustaje od zadatka i donosi odluku o povlačenju preko granice. Uhićeni su na granici s Italijom. Druga trojka koju su činili Dražen Tapšanji, Branko Podrug i Vlado Leko pala je u ruke komunističkih vlasti nakon izvršene diverzije na pruži kod Delnica. Dok je glavna trojka koju su činili Tolić, Oblak i Radoslav Stojić pala u ruke komunističkih vlasti u blizini Karlovca. Suđenje Tolić-Oblakovoj skupini održano je u Rijeci u travnju 1964. gdje su sudionici ove akcije osuđeni na višegodišnje kazne od kojih je najveća bila ona Iliji Toliću u trajanju od 22 godine. Tolić je preživio torture zatvoreništva u KPD Zenici odakle je po izlasku pobjegao u Njemačku.⁸⁴ HRB je uskoro izašao u emigraciji s priopćenjem o tome koji su mogli biti razlozi pada skupine s obzirom da je udba već proširila vijest kako je ona zaslužna za zaustavljanje akcije. Prema tom priopćenju HRB navodi kako ne može znati točna događanja vezana za akciju na terenu, ali ono što mogu znati je da je počinjena velika pogreška koju žele izbjeći u svim budućim akcijama u domovini a to je da su pojedine grupe krenule u rodna mjesta gdje ih se najlakše moglo prepoznati i uočiti. Osim toga u ovom priopćenju se navodi kako se grupa bavljala s djevojkama dok su bili u Lici što je bilo

---

⁸² VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 31

⁸³ VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 39

⁸⁴ VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 41

direktno ugrožavanje akcije.⁸⁵ Prva akcija HRB-a završila je neuspješno, ali je HRB iz nje izvukao velike pouke za buduća djelovanja koja će provoditi.

10.2 Nestanak Geze Paštija – glavnog čovjeka HRB-a

Geza Pašti bio je jedna od glavnih poluga HRB-a. Rođen je u Čepinu 1934., a svoje srednjoškolske dane provodio je u Osijeku. Pod optužbom za ispisivanje protujugoslavenskih parola u srednjoškolskim danima, Pašti je bio prisiljen pobjeći iz Jugoslavije u inozemstvo. Prvo se nastanio u logoru nedaleko Trsta gdje je nakon nekog vremena dobio vizu za Australiju u koju je došao 1954. Bio je pripadnik HOP-a kojeg napušta i osniva HRB.⁸⁶ Iz Australije dolazi u Europu sklopu akcije Tolić-Oblakove skupine s ciljem vođenja daljnjih akcija protiv Jugoslavije. Nakon što je proveo svega nekoliko dana na europskom tlu Tolić-Oblakova skupina je bila razbijena. Pašti se zbog propale akcije odlučio osnovati kontinentalno povjerenstvo HRB-a za Europu. Na ovaj način je HRB bio osposobljen voditi akcije protiv Jugoslavije s europskog kontinenta.⁸⁷ U sjedište europskog ogranka HRB-a ušli Marijan Šimundić i Franjo Turk. Međutim, planovi o budućem djelovanju protiv Jugoslavije morali su se odgoditi jer je Jugoslavije izvršila pritisak na Njemačku zbog postojanja suorganizatora Tolić-Oblakove grupe u Njemačkoj. Ovaj, prije svega diplomatski, pritisak rezultirao je uhićenjem Šimundića, Turka i Paštija koji su osuđeni na kraće zatvorske kazne. Geza Pašti je uz kaznu od 7 mjeseci zatvora dobio izgon iz Njemačke, a uz to australske su mu vlasti poništile su mu putovnicu jer su saznale za njegove aktivnosti u Europi. Nakon izlaska iz zatvora Pašti odlazi u Francusku gdje kreće u pripremanje akcija Galeb i M9. Akcijom M9 trebalo je likvidirati jugoslavenskog ambasadora u Grčkoj - Peku Dabčevića koji je za vrijeme Drugog svjetskog rata bio jedan od glavnih vojnih lica jugoslavenske armije. Isto tako Dabčević je bio jedan od odgovornih za stradanja Hrvata u Sloveniji nakon predaje kod Bleiburga. Druga akcija, Galeb, imala je za cilj zauzimanje nekog od jugoslavenskih brodova i skidanje jugoslavenske zastave te podizanje hrvatske. Ova akcija je imala za cilj promidžbu i podizanje morala za razliku od M9 koja je imala za cilj osvetu komunističkim vlastima za počinjene zločine. Jugoslavenske službe otkrile su Paštijeve namjere preko stranih obavještajnih službi, u prvom redu njemačke i francuske te preko diplomatskih službi.

Sukladno saznanjima Udba donosi zaključak u vezi s Gezom Paštijem: „Centar Državne sigurnosti Osijek 15.1. 1965. napisao je plan obrade Geze Paštija i proslijedio ga

---

⁸⁵ VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 42

⁸⁶ VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 44

⁸⁷ VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata* 45

RSUP-u Zagreb radi korištenja. Planom je predviđeno sljedeće: raditi u cilju likvidacije u inozemstvu ili hvatanju pri dolasku u zemlju: predložimo da u razradi uzme udjela i služba DSIP-a“⁸⁸ Ključni agent u lociranju Geze Paštija bio je agent kodnog imena Zdenko pod kojim se skrivao već spomenuti Miroslav Varoš. On je javio svojim nadređenima u Jugoslaviji u lipnju 1965. locirao Paštijev dom u Nici. Geza Pašti posljednji je put viđen 28. srpnja 1965. u Nici, nakon toga gubi mu se svaki trag. Što se dogodilo s Paštijem ne možemo sa sigurnošću tvrditi, ali je zanimljiva izvještaj osječke udbe od 11.04.1967. prema kojem se Geza Pašti briše pod argumentom da je Udba svojim mjerama pasivizirala Paštijeve veze.⁸⁹ U ovom slučaju možemo pretpostaviti kako je Udba otela Gezu Paštija i odvela ga u Jugoslaviju gdje ga je likvidirala ili ga je likvidirala u Francuskoj i dobro sakrila tijelo. Dobar dio istraživača ove teme smatra kako je Pašti odveden na Frušku Goru i ubijen. Bilo kako bilo Geza Pašti je bio velika smetnja jugoslavenskim vlastima zbog svojih organizacijskih sposobnosti koje su u svakom trenutku mogle organizirati akcije rušenja Jugoslavije.

---

⁸⁸ VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata* 45

⁸⁹ VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata* 46

11 HRVATSKO PROLJEĆE

Hrvatsko proljeće je naziv za reformni pokret i skup određenih događaja koji su težili liberalizaciji Jugoslavije. Hrvatsko proljeće možemo pratiti kao sukob između partijskih snaga koje su se dijelile na one koji zastupaju centralizam i one koji zastupaju federalističko uređenje Jugoslavije. Glavni polemika u početku Hrvatskog proljeća bila je oko pitanja demokracije i ravnopravnosti naroda unutar Jugoslavije odnosno njihovo nastojanje za većom autonomijom. Pokret je trajao u razdoblju od 1967. do 1971. godine i ostavio je velik utjecaj na hrvatsku političku elitu u zemlji, studente, znanstvenike i hrvatsku političku emigraciju.⁹⁰ Glavne poluge Hrvatskog proljeća bili su Matica Hrvatska i studenti koji su smatrali da je bilo kakav oblik Jugoslavije tamnica Hrvata jer su smatrali kako su Hrvati u Jugoslaviji zapostavljeni kao osveta za NDH dok su hrvatski komunisti za njih bili izdajnici hrvatske nacije.⁹¹ I dok je među studentskim krugovima i unutar Matice hrvatske vladalo protujugoslavensko raspoloženje, hrvatski komunisti unutar CK SHK u Hrvatskom proljeću vidjeli priliku za veću političku i gospodarsku samostalnost. Dakle, hrvatsko komunističko vodstvo nije za cilj imalo uvođenje višestranačja i pobunu protiv Jugoslavenskog političkog sustava već je ono smatralo kako se socijalizam treba očuvati, ali da se Hrvatskoj daju veće gospodarske i političke ovlasti.⁹² Među političarima za vrijeme Hrvatskog proljeća isticali su se Savka Dabčević-Kučar i Miko Tripalo. „U govoru na velikom mitingu u Zagrebu 7. svibnja 1971. na uzvik iz mase 'Živjela nezavisna država Hrvatska', Savka Dabčević-Kučar odgovorila je: 'Da, nezavisna država Hrvatska, ali samo u socijalističkoj, demokratskoj, ravnopravnoj i federativnoj Jugoslaviji!'“⁹³ Ove riječi oslikale su nastajanja hrvatske političke elite u Jugoslaviji koja je bila svjesna da Hrvatsku samostalnost u ovom trenutku ne može ostvariti prije svega zbog gospodarske i financijske kontrole na razini federacije.

U hrvatskim intelektualnim krugovima raslo je nezadovoljstvo s položajem hrvatskoj jezika koji je bio jedna od odrednica hrvatske kulture unutar Jugoslavije. Hrvatski je jezik je Novosadskim dogovorom iz 1954. asimiliran u jedan hrvatskosrpski ili srpskohrvatski jezik. Sve veće nezadovoljstvo znanstvene elite, jezikoslovaca i književnika rezultiralo je pripremom Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika. Deklaracija je javno objavljena u ožujku 1967., iako je partija pokušala zaustaviti njen izlazak u javnost. Među potpisnicima Deklaracije našle su se znanstvene i kulturne institucije poput Matice hrvatske,

---

⁹⁰ RADELIC, *Hrvatska u Jugoslaviji (1945. - 1991.) - Od zajedništva do razlaza*, 379

⁹¹ RADELIC, *Hrvatska u Jugoslaviji (1945. - 1991.) - Od zajedništva do razlaza*, 380

⁹² RADELIC, *Hrvatska u Jugoslaviji (1945. - 1991.) - Od zajedništva do razlaza*, 382

⁹³ RADELIC, *Hrvatska u Jugoslaviji (1945. - 1991.) - Od zajedništva do razlaza*, 386

Društva književnika Hrvatske, Staroslavenskog instituta i ostali koji su smatrali da se hrvatski jezik našao na udaru unitarizma nametanjem srpske varijante kao službenog jezika.⁹⁴ Deklaracija je izazvala salvu reakcija na području tadašnje Jugoslavije, pa tako valja spomenuti žestoki napad Miloša Žanka – člana CK SKH koji je bio glavni protivnik Deklaracije uz Milku Planinc, Uroša Slijepčevića i Marinka Gruića. U srpskim komunističkim krugovima najveća osuda došla je od strane Milentija Popovića i Milajka Todorovića koji su bili članovi Predsjedništva SKJ. U travnju 1967. održana je sjednica CK SKH na kojoj je osuđena Deklaracija, a kao izvori nacionalizma proglašena je Matica iseljenika i Matica hrvatska. Napravljene su čistke unutar SKH pa je tako smijenjen Većeslav Holjevac dok je budući predsjednik Republike Hrvatske, Franjo Tuđman, smijenjen s mjesta ravnatelja Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske i izbačen iz SKH.⁹⁵ Iako je dobar dio potpisnika kažnjen borbe je dala uspjeha što nam potvrđuje odluka Saveznog izvršnog vijeća iz prosinca 1967. prema kojoj je odlučeno da se savezne uredbe izdaju na jezicima svih naroda što do tada nije bio slučaj.⁹⁶

Kada govorimo o sveukupnoj političkoj situaciji unutar Hrvatskog proljeća onda je bitno klasificirati borbu partijskih struktura kao sukob između mladih i starih komunista. Nove snage donosile su dinamične promjene koje će pokušati iskristalizirati tijekom razdoblja od druge polovice 60-ih godina do prve polovice 70-ih godina 20. stoljeća. Predstavnik starih komunista tzv. tvrdolinijaša u Hrvatskoj bio je Vladimir Bakarić koji nakon smrti Andrije Hebranga postao „hrvatski Tito“. U predstavnike konzervativnih predstavnika SKH možemo još ubrojiti Milku Planinc, Dušana Dragosavca, Juru Bilića. Drugu skupinu, koju možemo nazvati reformsko nacionalna skupina, činili su Pero Pirker, Ivan Šibl, Savka Dabčević-Kučar, Jakov Blažević Mirko Mađor i Stjepan Ivić dok ih je na saveznoj razini, u sklopu SKJ, predstavljao Miko Tripalo. U početku je Tito podupirao reformističke snage, ali se ubrzo okrenuo protiv njih i stao na stranu konzervativnih predstavnika.⁹⁷ Možemo smatrati kako je Tito uvidio koliko potporu među stanovništvom u Hrvatskoj imaju predstavnici reformskih snaga koje su imale notu nacionalnog buđenja. Ovakva situacija zasigurno je kod njega izazvala potrebu hitnog djelovanja kako bi očuvao Jugoslaviju. Kako bi spriječio daljnju krizu, izazvanu Hrvatskim proljećem, Tito saziva 30. studenoga 1971. sastanak s hrvatskim partijskim vodstvom u Karađorđevu. Sastanak je trajao do 1. prosinca, ali bez zaključaka. Dan

---

⁹⁴ RADELIC, *Hrvatska u Jugoslaviji (1945. - 1991.) - Od zajedništva do razlaza*, 405

⁹⁵ RADELIC, *Hrvatska u Jugoslaviji (1945. - 1991.) - Od zajedništva do razlaza*, 406

⁹⁶ RADELIC, *Hrvatska u Jugoslaviji (1945. - 1991.) - Od zajedništva do razlaza*, 407

⁹⁷ RADELIC, *Hrvatska u Jugoslaviji (1945. - 1991.) - Od zajedništva do razlaza*, 431

nakon održana je sjednica Predsjedništva SKJ na kojoj su prisustvovala sva republička vodstva. Iako nije bilo rečeno da će se raspravljati o SKH na toj sjednici, svi predstavnici ostalih republika došli su s pripremljenim govorom osude vodstva SKH. 8. prosinca 1971. Tito uz pomoć starih komunista iz Hrvatske prisilio Savku Dabčević-Kučar, Miku Tripala i Peru Pirkeru da daju ostavke u CK SKH.⁹⁸ Na njihovo mjesto zasjela je Milka Planinc.

Zbog donesenih odluka Josipa Broza Tita u Hrvatskoj su studenti planirali prosvjede potpore Tripalu i Savki. Vrh partije na čelu s Titom očekivao je prosvjede što možemo vidjeti na primjeru Zagreba koji je tih dana bio prepun policije, dok je vojska bila u stanju pripravnosti. Vrh JNA dobio je upute o postupanju u slučaju nereda u Karadorđevu. Novo vodstvo trebalo je biti predstavljeno u zgradi Kockici na Prisavlju. Svi pristupi Prisavlju bili su blokirani, a Zagreb se nalazio pod kontrolom od oko 1700 policajaca. Ljudi su se počeli okupljati u raznim dijelovima grada gdje su uzvikivali parole protiv Tita i odluka iz Karadorđeva. Neredi su se prelili duž čitavih ulica Zagreba pa tako i na studentske domove. 4000 do 5000 tisuća ljudi iste večeri okupilo se na Trgu Republike odakle su upućivale oštre kritike Titu i njegovu režimu. 11. prosinca 1971. u noćnim satima uhićen je vrh studentske zagrebačke elite među kojima Dražen Budiša, Ivan Zvonimir Čičak i Ante Paradžik.⁹⁹ Mjesec dana nakon protesta, u siječnju 1972. dolazi do uhićenja i pretresa stanova osobama za koje se smatralo da su sudjelovali u demonstracijama i da su na neki način bili upleteni u reformni pokret. Osim privatnih objekata, pretražene su prostorije kulturnih institucija kao što su Matica hrvatska (koja je konstantno bila na udaru za vrijeme Hrvatskog proljeća), prostorije Društva pravnika i drugi.¹⁰⁰ Zbog konstantnog pritiska SKH na Maticu hrvatsku dolazi do kolektivne ostavke izvršnog odbora, a iz njenog vodstva uhićeno je 11 osoba. Koliko je Matica hrvatska bila prijatna u očima komunista svjedoči i njeno brisanje iz registra društvenih organizacija, dok je njena imovina prenesena na Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti tzv. JAZU.¹⁰¹ Uskoro su se pokrenuli sudski postupci protiv uhićenih u Hrvatskom proljeću. Kakav su tretman imali najbolje govore Titove riječi: „Ne treba se držati zakona kao pijan plota.“ i one druge „Kakve dokaze traže sudovi o krivnji ljudi, koje je Partija već osudila?!“¹⁰² Dakle, ovdje vidimo još jedan primjer kako je KPJ kojoj je Tito bio na čelu sudila prije suda i bez potrebnih dokaza sve zbog straha i nemoći u borbi protiv slobodnih ideja hrvatskih proljećara. Hrvatsko proljeće je ugušeno represivnim mjerama koje su

---

⁹⁸ RADELIC, *Hrvatska u Jugoslaviji (1945. - 1991.) - Od zajedništva do razlaza*, 452

⁹⁹ RADELIC, *Hrvatska u Jugoslaviji (1945. - 1991.) - Od zajedništva do razlaza*, 454

¹⁰⁰ RADELIC, *Hrvatska u Jugoslaviji (1945. - 1991.) - Od zajedništva do razlaza*, 454

¹⁰¹ RADELIC, *Hrvatska u Jugoslaviji (1945. - 1991.) - Od zajedništva do razlaza*, 455

¹⁰² RADELIC, *Hrvatska u Jugoslaviji (1945. - 1991.) - Od zajedništva do razlaza*, 459

hrvatskoj političkoj eliti u zemlji unijele strah spominjanja nacionalnih ideja. Stoga razdoblje od završetka Hrvatskog proljeća pa sve do kraja 80-ih nazivamo „Hrvatskom šutnjom“.

11.1 Hrvatsko proljeće u emigraciji s naglaskom na slučaj Branka Jelića

Hrvatsko proljeće izazvalo je veliki interes hrvatskih emigrantskih krugova koji su ovdje vidjeli priliku stvaranja samostalne hrvatske države na temelju hrvatske pomirbe – originalnu ideju Jakše Kušana s početka 60-ih. Hrvatsko proljeće imalo je veliki utjecaj na emigrante, poput Luburića, koji je prihvatio i proširio Kušanove ideje pomirbe toliko da je nudio oprost za počinjene partizanske ratne zločine.¹⁰³ Nastojanje pomirbe nagnalo je pojedine emigrante da pronađu dokaze o suradnji ustaša i partizana. Jedan od pionira ovog rada bio je autor studije Hrvatski ustaše i komunisti – Bruno Ante Bušić kojem će biti posvećeno posebno poglavlje u nastavku rada. Bušić je nastojao prikazati kako su hrvatski komunisti imali u Drugom svjetskom ratu isti cilj uspostave slobodne i nezavisne hrvatske države. Osoba koja je bila idealna za prikaz pomirbe bio je Andrija Hebrang koji postaje jedna vrsta nacionalnog junaka.¹⁰⁴

Za vrijeme trajanja Hrvatskog proljeća pojedini emigranti mijenjaju svoj smjer politike. Među njima je bio već spomenuti Branko Jelić koji je došavši u Njemačku postao članom Kršćanske demokratske unije poznate tada po svojim oštrim stavovima protiv sovjetskog djelovanja. Jelić je naglo promijenio smjer svoje politike uputivši pismo Vladimiru Bakariću u veljači 1970. u kojem ga poziva na borbu za Hrvatsku državu u ime ostalih političkih snaga u emigraciji. Ovakav prijedlog nije mogao naići na uspjeh ako se prisjetimo da je Bakarić pripadao tvrdolinijašima odnosno starom kovu SKH koji nije prihvaćao nove promjene reformskih snaga.¹⁰⁵ Osim naivnog nastojanja pomirbe Hrvata preko Vladimira Bakarića, Jelić se odmakao od očekivane zapadnjačke pomoći u dobivanju samostalnosti i otvoreno se priklonio Sovjetskom Savezu. Dobar dio hrvatske emigracije kritizirao je Jelića u prvom redu zbog pisma Bakariću, a onda i zbog okretanja Sovjetskom savezu. Bilo i onih poput velečasnog Vilima Cecelje koji su smatrali kako je dobro da hrvatska emigracija ima svog čovjeka u Moskvi jer će se za hrvatsku samostalnost morati pitati i Moskva.¹⁰⁶ Jelićeva politika dobila je veliki zaokret, od pripadnika stranke koja je bila najveći kritičar Sovjetskog

---

¹⁰³ KRAŠIĆ, *Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija*, 57

¹⁰⁴ KRAŠIĆ, *Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija*, 58

¹⁰⁵ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak II.: 1960-1974.*, 184

¹⁰⁶ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak II.: 1960-1974.*, 187

Saveza pa sve do gorljivog pristaše Sovjetskog Saveza. Dio odgovora zašto je tomu tako daje nam sam Jelić u pismu Bakariću gdje navodi kako je u više navrata bio upozoren od strane jedne socijalističke države da ga Udba planira oteti i odvesti u Beograd. Ta jedna socijalistička država bila je upravo Sovjetski Savez što je otkrio svom bratu Ivanu Jeliću, a kontakte s njima je održavao, kako je on to rekao na jednom skupu u Torontu, preko sigurnih ljudi.¹⁰⁷ Jelić vjerojatno ni sam nije bio svjestan da je upao u udbinu klopku. Naime, prema izvješću Stane Dolanca, Slovenca koji se u to vrijeme nalazio na poziciji ministra unutarnjih poslova, iz veljače 1971. jasno se doznaje da je Jelićeva organizaciju bila ubačena nekolicina udbinih agenata među kojima jasno navodi već spomenutog Miroslava Varoša, zatim Vinka Sindičića (Jelićeva tajnika) i Velimira Tomulića. Upravo je Tomulić bio „siguran čovjek“ za veze s Sovjetima i hrvatskim komunistima. Velimir Tomulić se pojavio u Berlinu 1969. godine nakon već prije uspostavljenih kontakata s Jelićem. Odmah po dolasku postaje urednik lista Jelićeve organizacije – Hrvatska država. Upravo je u tom periodu krenulo Jelićevo okretanje prema Sovjetima.¹⁰⁸ Koliko su ga „bliski suradnici“ dobro uvjerali svjedoči i njegovo neposustajanje nakon što se Tito sastao s Brežnjevom u rujnu 1971. Iako je ovaj sastanak bio očigledan znak da Sovjetski Savez nije stajao iza Jelića on je i dalje vjerovao u to. Ovakva naivnost kojom je upao u udbinu klopku koštala ga je života. Na Jelića je Udba 2 puta pokušala izvesti atentat. U oba slučaja u atentat je bio upleten udbin agent kodnog imena Mišo. Mišo je u svojim izvješćima, iz ožujka 1970., centru tada SDS (Službe državne sigurnosti) Rijeka dao fotografije Jelićeve ordinacije i stana te opisao put kojim se svakodnevno Jelić kreće na posao i s posla. Šest mjeseci nakon dostave ovih informacija, 6. rujna 1970. u Berlinu izvršen je na doktora Jelića atentat postavljenom bombom koja je bila aktivirana na daljinu. Ovakvu činjenicu dokazuju žice koje su vodile 300 metara dalje do dvorišta jedne zgrade iz koje je atentator ili više njih promatralo Jelićev dolazak do mjesta pogodnog za aktivaciju. Jelić je iz atentata izašao lakše ranjen.¹⁰⁹ Nakon neuspješno obavljene zadaće agenti Udbe ne pokušavaju biti kreativniji već na isti način, samo ovoga puta ispred Jelićeve ordinacije u Berlinu, izvršavaju novi atentat 5. svibnja 1971. U ovom atentatu je Jelić bio teže ranjen i bila mu je pružena liječnička pomoć. Dok je provodio svoje dane u bolnici u njegovu sobu je pokušala ući Dragica Jeremić poznata kao prostitutka u Berlinu. Njen ulazak u sobu zaustavila je njemačka policija koja je čuvala Jelića. Kod nje su pronađene ručne

---

¹⁰⁷ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak II.: 1960-1974.*, 189

¹⁰⁸ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak II.: 1960-1974.*, 192

¹⁰⁹ VUKUŠIĆ, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljništva*, 275

bombe i pištolj s prigušivačem što nas dovodi do zaključka kako je Dragica bila poslana od strane Udbe da dovrši posao.¹¹⁰ Doktor Jelić preminuo je malo više od godinu dana nakon ranjavanja, 31. Svibnja 1972. od posljedica trovanja u Munchenu.¹¹¹

---

¹¹⁰ VUKUŠIĆ, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljništva*, 276

¹¹¹ VUKUŠIĆ, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljništva*, 277

12 AKCIJA PLANINSKE LISICE

12.1 Priprema akcije

Nakon što su partijske snage na čelu s Titom ugušile Hrvatsko proljeće sjednicom u Karađorđevu, smijenivši hrvatsko komunističko vodstvo i zatvorivši sve vođe studentskog otpora, hrvatska emigracija se odlučuje na akciju upada u Jugoslaviju. Plan za ovu akciju nastao je 1968., ali su njegovi idejni začetnici odlučili odgoditi akciju dok se ne vide rezultati Hrvatskog proljeća odnosno nisu željeli narušiti svojim upadom ono što bi se moglo ostvariti Hrvatskim proljećem. Idejni začetnici ove akcije upada u Jugoslaviju bili su pripadnici HRB-ova ogranka u Australiji tj. u njenoj saveznoj zemlji Victoriji – od kojih je potrebno istaknuti braću Adolfa¹¹² i Ambroza Andrića. Kako bi izvršili potrebnu akciju bilo je potrebno prijeći na europsko tlo što su oni ilegalno učinili 1969. godine gdje su se nastanili u Francuskoj.¹¹³ Njihov dolazak u Europu imao je za cilj okupiti što više ljudi s kojima će prijeći granicu. Zbog stanja u Jugoslaviji planiranje akcije je usporeno sve do odluka u Karađorđevu. Nakon odluka u Karađorđevu, vodstvo skupine na čelu s Pavo Vegarom, Ilijom Glavašem i braćom Andrić, odlučilo se pokrenuti intenzivne pripreme za izvršenje akcije. Cilj akcije bio je podignuti narodni ustanak i tako pokušati srušiti Jugoslaviju. Za početak akcije, koja se unutar krugova HRB-a zvala Planinske lisice dok je u Hrvatskoj ostala poznata kao Bugojanska akcija ili akcija Fenix 72, odredio početak ljeta 1972.¹¹⁴ U trenutku planiranja akcije nije se znao sastav skupine niti plan akcije. Uži članovi skupine krenuli su u nabavu vojne opreme koja će im biti potrebna za ovu akciju. Nakon nabave opreme skupina je pronašla mjesto za uvježbavanje budućih revolucionara koje se nalazilo u Austriji na brdovitom području 20-ak kilometara od Salzburga.¹¹⁵ Svoj plan podizanja ustanka vođe su donijele nakon što su pripremile sva sredstva i osigurali prostor za vježbu. Prema tom planu glavni cilj je bio podignuti ustanak na granici između Hrvatske i BiH odakle bi proširili svoje djelovanje prema Dalmaciji i sjeveru Hrvatske. Ozbiljnost u planiranju pokazuje nam i činjenica da je skupina prije upada u Jugoslaviju pokušavala izvidjeti pokušaj upada morskim putem preko

---

¹¹² Adolf Andrić – rođen u Tuzli odakle se preselio u Zagreb gdje je završio srednju školu i odlučio napustiti Jugoslaviju. Po napuštanju Jugoslavije pridružio se 1961. HOP-u. Godinu dana nakon napušta Europu i odlazi u Australiju gdje je saznao za postojanje HRB-a. Priključio se HRB-u pod pseudonimom M. Bošnjak, a koristio je još i pseudonime Đuro, Apostol, Plemići i Ado. Sredinom 60-ih postaje stožernik HRB-a u australskoj saveznoj državi Victoriji. Uz svoga brata Ambroza postao je idejni začetnik nove operacije koja je u originalu, unutar krugova HRB-a, imala kodno ime Planinske lisice. – VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 151

¹¹³ VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 154

¹¹⁴ VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 156

¹¹⁵ VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 157

Jadranskog mora, šaljući u Trst i Anconu svoje ljude koji su smatrali kako je to nemoguće izvesti.¹¹⁶

Nakon što su odlučili kopnenim putem ući u Jugoslaviju bilo je potrebno pronaći kamp za završne obuke u neposrednoj blizini austrijsko-jugoslavenske granice. Novi kamp, koji je pronašao jedan od pripadnika revolucionarne grupe Ilija Glavaš, nalazio se u mjestu Granas (šumovito područje). Iz tog kampa krenut će prema Jugoslaviji iduća devetnaestorica: Adolf Andrić (rođen 1942. pokraj Tuzle), Ambroz Andrić (rođen 1939. pokraj Tuzle), Nikola Antunac (rođen 1950. u Karlovcu), Petar Bakula (rođen 1947. u Rastovači kraj Posušja), Filip Bešlić (rođen 1936. u Rastovača kraj Posušja), Vidak Buntić (rođen 1942. u Velikom Ograđeniku kraj Čitluka), Vili Eršeg (rođen 1939. U Žigrovcu kraj Varaždina), Ilija Glavaš (rođen 1939. u Lužanima pokraj Uskoplja), Đuro Horvat (rođen 1942. u Palinovcu pokraj Čakovca), Vejsil Keškić (rođen 1939. u Maloj Peći pokraj Bihaća), Vinko Knez (rođen 1953. u Kuzmici pokraj Požege), Viktor Kacijanić (rođen 1945. u Tinjanu pokraj Pazina), Ilija Lovrić (rođen 1945. u Varvari pokraj Prozora), Stipe Ljubas (rođen 1951. u Đakovu), Vlatko Miletić (rođen 1946. u Velikom Ograđenku pokraj Čitluka), Ludvig Pavlović (rođen 1951. u Vitini pokraj Ljubuškog), Ivan Prlić (rođen 1951. u Sovićima pokraj Gruda), Pavo Vegar (rođen 1939. u Vašarovićima pokraj Ljubuškoga) i Mirko Vlasnović (rođen 1932. u Gornjem Zemuniku pokraj Zadra).¹¹⁷ Većina naoružanja koje su imala temeljila se na malokalibarskim puškama koje su bile učinkovite i lagane za dugo pješaćenje.

12.2 Neuspjeh surdanika A i suradnika B

Jugoslavenske tajne službe imale su osnovne informacije vezane za HRB što nam dokazuju dokumenti Saveznoga sekretarijata unutarnjih poslova prema kojima Udba ima saznanja o HRB-u kao jednoj zatvorenoj i tajnoj organizaciji. Znali su da jedan od glavnih osnivača bio Geza Pašti i da za cilj ima rušenje Jugoslavije. Također su znali da postoje pravila po kojima se na čelu nalazi Glavni stan kojem je na čelu glavni tajnik. Na kraju elaborata navode „Velika konspirativnost koju u svojoj antijugoslavenskoj aktivnosti strogo prakticira HRB onemogućava da se o njoj (strukturi, djelatnosti, unutarnjim odnosima i sl.) daju potpuniji podaci.“¹¹⁸ Uskoro su obavještajne službe došle do potencijalnih saznanja krajem 1971. i početkom 1972. Prema tim saznanjima saznali su za akciju HRB-a kojom bi se trebali ubaciti emigranti na područje Jugoslavije s ciljem organiziranja gerile i podizanja ustanka. Koliko su

---

¹¹⁶ VUKUŠIĆ, HRB: *Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 158

¹¹⁷ VUKUŠIĆ, HRB: *Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 165

¹¹⁸ VUKUŠIĆ, HRB: *Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 187

ozbiljno shvatili ove „vanjske prijetnje“ najbolje nam svjedoči pokretanje operacije „Venera“ koja je za cilj imala zaustaviti djelatnost HRB-a. Važnost akcije očitava se i u tome što su u njoj sudjelovali predstavnici svih republika odnosno bila je formirana međurepublička operativna grupa koja je počela s radom u siječnju 1972. Djelatnosti operacije obuhvaćale su pojačan nadzor nad željezničkim, riječnim, pomorskim i zračnim prometom s ciljem prepoznavanja i zaustavljanja planirane akcije HRB-a o kojoj nisu znali gotovo ništa osim toga da se nešto priprema. Osim pojačanog nadzora nad međunarodnim prometom ovom akcijom su se nastojale pojačati veze s inozemnim službama sve u cilju praćenja i onemogućavanja izvršenja akcije braće Andrić. Udba je do saznanja o ovoj skupini pokušala doći putem svojih suradnika, pa se tako u elaboratu Udbe (tada SDS ili SDB) iz 1974. navode Izvor A i Izvor B. Ova dva izvora dali su podatke službi o pripremama revolucionara koje će HRB poslati u Jugoslaviju i da su okupljeni oko braće Andrić. Osim ovoga dali su Udbi informacije o nekima koji su se priključili grupi. Uz sve napore nisu mogli saznati detalje planirane akcije i njen opseg.¹¹⁹ Pod kodnim imenom Izvor A krio se Marko Mijić koji je od 1967. bio nastanjen u Australiji gdje je bio zaposlen kao vozač tramvaja u Melbourneu. Preko svoga brata Ilije Mijića povezo se s nekim ljudima iz HRB-a u Australiji. Vođama akcije Fenix 72. činio se kako nepolitičan čovjek koji se trebao prije uputiti u Jugoslaviju i tamo se pritajiti te čekati povoljan trenutak u kojem bi pomogao grupi. Odmah nakon dolaska u svoje rodno mjesto, Novo Selo pokraj Bosanskog broda, u siječnju 1972. privela ga je dobojska Udba na ispitivanje. Na tom saslušanju je Mijić priznao po kojem je zadatku došao u Jugoslaviju. Udba mu je ponudila suradnju i evidentiran je pod kodnim imenom Ukrina. Uskoro je Mijić bez odobrenja HRB-a došao u Europu gdje nije znao objasniti zašto se vratio ako mu je zadatak bio da ostane u Jugoslaviji do početka akcije. Ovo je izazvalo veliku sumnju glavnih članova akcijske grupe Feniks koje su prekinuli sve kontakte s njim.¹²⁰ Pod pseudonimom Izvor B nalazio se Ivan Šimunović, rođen u Šušnjari pokraj Bjelovara, zavrbovan je od strane Udbe 1968. Dio svoga života proveo je emigraciji gdje je bio hrvatski orijentiran, smatrajući kako Jugoslavija nema budućnosti. No, mišljenje mu se očito promijenilo kad se htio vratiti u Jugoslaviju gdje je zauzvrat za miran život u Jugoslaviji pristao biti suradnik Udbe pod kodnim imenom Tivat koje će se kasnije promijeniti u Oskar.¹²¹

---

¹¹⁹ VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 188

¹²⁰ VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 190

¹²¹ VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 194

12.3 Tijek akcije

Nakon što su prešli austrijsko-jugoslavensku granicu 20. lipnja u 13 sati kod pograničnog mjesta Soboth. Tijekom prelaska granice uočio ih je jedan vojnik koji je smatrao kako se radi o lovcima iz Austrije koji su zalutali (kasnije će se utvrditi kako je bila riječ o izvidnici grupe).¹²² Nakon prelaska granice skupina je trebala adekvatno prijevozno sredstvo koje bi im omogućilo daljnje kretanje prema Bosni i Hercegovini. Zbog toga se grupa smjestila uz cestu koja je povezivala Maribor i Dravograd. U datom trenutku 22. lipnja 1972. vidjeli su kako se cestom kreće kamion s ceradom. Odlučili su zaustaviti kamion tako što je najmlađi iz skupine, Ludvig Pavlović, stao pokraj ceste s improviziranom policijskom palicom za zaustavljanje. Vozač kamiona, Franc Nabernik, mislio je kako se radi o nekakvoj vježbi teritorijalne obrane. Pavlović mu je naredio da otvori ceradu kako bi vidio što prevozi. Nakon što su došli iza kamiona iskočili su ostali pripadnici grupe i zavezali Nabernika te ga stavili u kamion i krenuli dalje prema BiH.¹²³ Kako su se odnosili prema Naberniku svjedoče i njegove riječi: “Prema meni su bili ljubazni, davali su mi jesti i piti. Kad su me zaustavili, bio sam u majici kratkih rukava. U noći je postalo hladno i počeo sam drhtati. Jedan od njih je to vidio i dao mi jaknu. Govorili su mi da su došli podići ustanak u Jugoslaviji i preuzeti vlast i da pripremaju još neke skupine koje će im se pridružiti. Gledao sam ih i mislio: 'Pa vi, dečki, idete u smrt.'”¹²⁴ Nabernika je grupa pustila u blizini Bihća i naredila mu da vozi i ne staje. Što je on i učinio misleći da je netko od njih ostao u kamionu. Nakon što se smirio nazvao je svoju tvrtku u Sloveniji i rekao što mu se dogodilo. Na povratku u Sloveniju 24. lipnja u večernjim satima dočekala ga je tadašnja milicija i odvela na ispitivanje. Tek su u noći s 24. na 25. lipnja jugoslavenske vlasti shvatile da se na njihovom području nalazi skupina revolucionara.¹²⁵ U istoj toj noći pripadnici akcije krenuli su prema planini Raduša na temelju koje će Udba dati ime ovoj operaciji (akcija Raduša). Grupa je na svom putu razoružala i zarobila skupinu lovaca koje je naknadno pustila bez oružja. Čim su lovci došli u Bugojno prijavili su ovo operativnom stožeru na terenu u koji je došao čak i tadašnji ministar unutarnjih poslova Stane Dolanc. On se do tada nalazio u posjetu Poljskoj s Josipom Brozom Titom, ali je hitno prekinuo službeni put po naređenju Tita i otišao na teren kako bi imao informacije iz prve ruke. Po primitku informacije krenula je potraga za skupinom u ranim jutarnjim satima 26. lipnja 1972. U prvom udaru sudjelovali su elitni odredi jugoslavenske vojske. Tako je

---

¹²² VUKUŠIĆ, HRB: *Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 201

¹²³ VUKUŠIĆ, HRB: *Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 205

¹²⁴ VUKUŠIĆ, HRB: *Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 205

¹²⁵ VUKUŠIĆ, HRB: *Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 207

primjerice sudjelovala Vojna policija iz Sarajeva na čelu s zapovjednikom Milošem Popovićem. Ova grupa ušla je u trag skupini emigranata i krenula je u otvorenu borbu prilikom čega je ubijen zapovjednik Miloš Popović i još jedan vojnik.¹²⁶ Skupina emigranta ostala je bez jednog od svojih vođa – Adolfa Andrića koji je ubijen rafalom u prsa.¹²⁷ Nakon što su vidjeli nesposobnost svojih elitnih odreda u hvatanju grupe vlasti angažiraju pripadnike Teritorijalne obrane.

Nakon sukoba 26. lipnja, skupina emigranata ostala je bez trojice svojih pripadnika: Nikole Antunca, Vinka Kneza i Ivana Prlića. Ova trojka su uhvaćena je živa o čemu svjedoči zapis Udbe s ispitivanja od 27. lipnja 1972. gdje je ispitivanjem Ivana Prlića utvrđeno koliko članova grupa broji. Sva trojica ubijena su bez suđenja.¹²⁸ Idućeg dana došlo je do novog sukoba u blizini Ramskog jezera u mjestu Rumboci. U ovom sukobu skupina je ostala bez Vili Eršega koji se predao dok je na drugoj strani poginulo 8 pripadnika teritorijalne obrane, a 6 ih je ranjeno.¹²⁹ Eršeg je također bio ubijen bez suđenja. Nakon ovoga sukoba kod Ramskog jezera skupina se odlučila za prekid akcije i razdvajanju u dvije podskupine koje bi se opet sastale na području Dalmacije i krenule prema granici Jugoslavije.¹³⁰ Na putu prema Dalmaciji skupina je ostala desetkovana, mnogi su pali u ruke jugoslavenskih vlasti i ubijeni bez suđenja. Na putevima prema Dalmaciji jugoslavenske vlasti su postavile zasjede. Jedna takva zasjeda bila je i ona iznad sela Prolog na Dinari. U toj zasjedi, 13. srpnja 1972., zarobljen je Ludvig Pavlović od strane Mitra Baroša pripadnika TO-a, dok je drugi Vlatko Miletić ubijen tijekom zarobljavanja.¹³¹ Skupina od četiri emigranta među kojima su se nalazile vođe Ambroz Andrić i Pavo Vegar, 19. srpnja 1972. prelazi na područje Hrvatske kod mjesta Drinovci i nastavlja put prema selu Trmbusi u blizini Blata na Cetini. Kod tog sela ubijeni su Pavo Vega i Ambroz Andrić dok su se ostala dvojica, Mirko Vlasnović i Vidak Buntić, uspjeli izvući.¹³² Upravo će njih dvojica biti posljednji uhvaćeni s tim da je Vidak Buntić ubijen bez suđenja. Od devetnaest pripadnika skupine Feniks, osam ih je poginulo dok ih je jedanaest zarobljeno. Od jedanaest zarobljenih samo su četvorica izvedena pred sud, jer su ostali odmah po zarobljavanju likvidirani. Na sudu u Sarajevu u prosincu 1972. osuđeni su Đuro Horvat, Mirko Vlasnović, Ludvig Pavlović i Vejsil Keškić na kazne smrti

---

¹²⁶ VUKUŠIĆ, HRB: *Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 212

¹²⁷ VUKUŠIĆ, HRB: *Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 218

¹²⁸ VUKUŠIĆ, HRB: *Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 224

¹²⁹ VUKUŠIĆ, HRB: *Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 231

¹³⁰ VUKUŠIĆ, HRB: *Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 237

¹³¹ VUKUŠIĆ, HRB: *Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 275

¹³² VUKUŠIĆ, HRB: *Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 289

strijeljnjem.¹³³ U žalbenom postupku Ludvigu Pavloviću, tada još maloljetniku, preinače je kazna strijeljanjem u kaznu zatvora od 20 godina čime je Pavlović postao jedini preživjeli iz ove skupine.¹³⁴ Ludvig je dočekaao samostalnost Hrvatske države i priključio se njenoj obrani, ali je pod nerazjašnjenim okolnostima stradao u rujnu 1991. kod mjesta Studena vrila kraj Posušja. Borba feniksovaca pokazala je nespremnost jugoslavenske države i njenih službi za ovakve upade.

---

¹³³ VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 301

¹³⁴ VUKUŠIĆ, *HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata*, 304

13 OBITELJ ŠEVO

13.1 Ubojstvo obitelji Ševo

Stjepan Ševo je rođen 1937. u Hamzićima kod Širokog Brijega u Hercegovini. Emigrirao je 1966. godine te se ubrzo politički aktivirao u emigrantskim krugovima. Suradnik riječke Udbe, Vinko Sindičić, naveo je u izvješću da je Stjepan Ševo “sudjelovao u pripremama Bugojanske skupine” kao jedan od glavnih dužnosnika HRB-a u Europi.¹³⁵ Nakon tog izvješća, Udba ga je pribrojila kao jednog od opasnijih vođa HRB-a te su donijeli odluku da se Stjepana Ševu mora likvidirati. U kolovozu 1972. obitelj je planirala putovanje u Italiju, a gdje su na kraju ubijeni 24. kolovoza 1972. godine. Ubijeni su Stjepan Ševo, Stjepanova žena Tatjana i Stjepanova pokćerka Rosemarie Bahorić, devetogodišnja curica. Po izvještaju Antuna Bruneta, kriminalističkog eksperte iz SR Njemačke za trostruko ubojstvo je osumnjičen Vinko Sindičić s obzirom na to da je Vinko Sindičić otišao s obitelji Ševo u Italiju na odmor. Na dan ubojstva, Stjepan Ševo se sa obitelji vozio kroz San Dona di Piave u pravcu Eraclea. Tri svjedoka su ustanovila da se u automobilu osim Stjepanove supruge i pokćerke nalazio i muškarac jače građe u četrdesetima te je bio proćelav. Opis muškarca se ne podudara s fizičkim izgledom Vinka Sindičića u tome razdoblju, ali opis odgovara susjedu Stjepana Ševe iz Hercegovine u kojeg je Stjepan Ševo imao veliko povjerenje. Ta osoba se više puta susrela sa Ševom u Trstu, živjela u Zadru, a koja je bila povjerljivi suradnik Udbe pod pseudonimom Denis.¹³⁶ U zavoju desno niz kosinu, svjedoci su vidjeli kako je muškarac napustio auto te otrčao po mjesecini. Prvotno se pretpostavljalo da se radi o automobilskoj nesreći, ali se naknadnim pregledom tijela ustanovila smrt prostrijelnom ranom. U automobilu je pronađen prigušivač te ispražnjen magazin pištolja marke Walther.¹³⁷ Ubojstvo obitelji Ševo je u Jugoslaviji predstavljeno kao emigrantski obračun.¹³⁸ Talijanske vlasti su pretpostavljale da Vinko Sindičić radi za jugoslavensku tajnu službu.

13.2 Vinko Sindičić

Vinko Sindičić rođen je u Staroj Baškoj na otoku Krku 1943. godine. Sindičić je 1964. pokušao prijeći granicu u Italijom pri čemu je Sindičić uhvaćen od strane talijanske policije i pritvoren u jugoslavenski zatvor.¹³⁹ Nakon izlaska iz zatvora emigrirao je u Italiju, gdje je preko emigrantskog lista „Hrvatska država“ stupio u kontakt sa doktorom Brankom Jelićem

---

¹³⁵ VUKUŠIĆ, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljništva*, 292

¹³⁶ VUKUŠIĆ, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljništva*, 296

¹³⁷ VUKUŠIĆ, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljništva*, 295

¹³⁸ PERUŠINA, *„Hrvatska politička emigracija – sigurnosna prijetnja socijalističkoj Jugoslaviji“*, 31

¹³⁹ VUKUŠIĆ, *Likvidacija Brune Bušića. Opstruirana istraga i sudska farsa u Hrvatskoj*, 100

koji mu je pomogao prijeći u Njemačku i našao mu posao u zapadnom Berlinu. Nakon problema sa dobivanjem političkog azila u Njemačkoj, dr. Jelić je omogućio Sindičiću putovnicu za strance kojom je Sindičić uspio ostati i živjeti u Austriji, gdje je radio u Jelićevoj tvrtki za čišćenje kotlova.¹⁴⁰ Nakon uspješnog dobivanja putovnice, pristupio je HNO-u, a Jelić ga je postavio za svog osobnog tajnika. Posao tajnika je obuhvaćao obavljanje administrativnih poslova za Jelića i HNO. Sindičić navodi kako je tijekom izvršavanja zapovijedi HNO-a „radi srama, prekinuo svaku posebnu vezu sa svojom užom i širom rodbinom kao i sa svojim znancima“. Također, smetalo mu je to što su ga svugdje smatrali i nazivali strancem, zbog čega mu je „bila želja raskinuti svaku vezu s ustaškom emigracijom i postati lojalan građanin SFRJ“.¹⁴¹ Sindičić je 1967. Udbi dostavio dokumentaciju HNO-a iz kojih su se mogle vidjeti osobe koje daju pomoć za „Hrvatsku državu“, članske knjižice s informacijama članova HNO-a, kao i veću količinu pisama upućenih Jeliću. Sindičić je tvrdio da je Jelić imao namjeru napraviti vlastitu obavještajnu službu unutar emigrantskih krugova, a kojoj bi svrha bila otkrivanje jugoslavenskih špijuna, a Jelić bi za službu predložio Sindičića. Također, navodi i da Jelić ima namjeru provoditi terorističke akcije na području Jugoslavije. Kao dokaz, Sindičić je SDS-u SFRJ poslao kopiju pisma u kojem Jelić piše Vrančiću u vezi stvaranja udružene emigrantske organizacije sa ciljem koordiniranog rušenja jugoslavenske vlasti. Nakon razdoblja surađivanja s Udbom, djelatnici SDS-a Milan Mandić i Jerko Dragin obavili su razgovor sa Sindičićem u Rijeci 1968. gdje su prihvatili Sindičića u Udbu gdje je dobio i pseudonim „Mišo“. Osim toga, Sindičić je surađivao s njemačkom „Saveznom službom za zaštitu ustavnog poretka“, pri čemu je redovno obavještavao nadređene u riječko Udbi.¹⁴²

---

¹⁴⁰ VUKUŠIĆ, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljništva*, 278

¹⁴¹ VUKUŠIĆ, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljništva*, 279

¹⁴² VUKUŠIĆ, *Likvidacija Brune Bušića. Opstruirana istraga i sudska farsa u Hrvatskoj*, 102

14 BRUNO BUŠIĆ

Hrvatska politička emigracija uvijek je imala problem jedinstvenog djelovanja kako bi što bolje postigla svoje ciljeve. Tako se još u prvoj polovici 60-ih godina javljaju ideje o organizaciji koje će okupiti sve stranke hrvatske emigracije gdje će se na demokratski način moći donositi odluke vezane za dobivanje hrvatske samostalnosti. Ovakav oblik organizacije u punom smislu ostvarit će se 1974. u Torontu gdje se osnovalo Hrvatsko narodno vijeće.¹⁴³ U svom radu unutar HNV-a istaknut će se Ante Bruno Bušić. Rođen 1939., Bušić je svoje djetinjstvo proveo u Imotskom gdje je pohađao gimnaziju. U gimnaziji se u to vrijeme provodila anketa na temu stanja u Jugoslaviji i pitanja vjere. U toj anketi je Bušić otvoreno kritizirao stanje u Jugoslaviji i život Josipa Broza koji je bio sve samo ne skroman. Bušić je to smatrao jednom vrstom dvostrukih kriterija, jer dok obični radnici jedva sklapaju kraj s krajem, Tito uživa u luksuzu. Zbog ovog stajališta je Bušić došao pod nadzor Udbe, a 1957. izbačen iz gimnazije sa zabranom školovanja u čitavoj Jugoslaviji.¹⁴⁴

Nakon dvije godine izbivanja iz školskih ustanova odobreno je Bušiću pohađanje gimnazije u Splitu. Iz Splita odlazi u Zagreb gdje upisuje Ekonomski fakultet, a nakon završetka fakulteta zapošljava se u Institutu za povijest radničkog pokreta kojeg je u to vrijeme vodio budući predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman.¹⁴⁵ 60-ih godina prošlog stoljeća dolazi do preuveličavanja broja žrtava jasenovačkog logora od strane pojedinih državnih institucija. Zbog toga Institut za povijest radničkog pokreta počinje sustavno istraživati statističke podatke o žrtvama Drugog svjetskog rata. Na temelju tih istraživanja Bušić izdaje svoj znanstveni rad u kojem prikazuje demografske gubitke rata i poraća.¹⁴⁶ Za vrijeme rada u Institutu, 1965., biva uhićen zbog čitanja emigrantskog tiska. Zbog ovoga će provesti godinu dana u zatvoru iz kojega će izaći u listopadu 1966. Zatvor ga nije obeshrabrio već je po izlasku iz zatvora počeo pisati za Hrvatski književni list koji je bio jedan od istaknutijih časopisa za vrijeme Hrvatskog proljeća. Nakon rušenja Hrvatskog proljeća u Karađordevu, Bušić je uhićen zbog pisanja u navedenom listu i to na dvije godine zatvora.¹⁴⁷ Nedugo nakon izlaska iz zatvora našao se Bušić u Dubrovniku gdje je šetao s prijateljem po Stradunu. Lagana šetnja pretvorila se u iznenadni napad na Bušića od strane desetak mladića koji su ga fizički napali bez povoda. Ovo je bio prijelomni trenutak nakon

---

¹⁴³ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak III.: 1974-1980.*, 79

¹⁴⁴ VUKUŠIĆ, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljništva*, 408

¹⁴⁵ VUKUŠIĆ, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljništva*, 409

¹⁴⁶ JURČEVIĆ, ŠAKIĆ, VUKUŠIĆ, *Bruno Bušić - branitelj hrvatskog identiteta*, 28

¹⁴⁷ VUKUŠIĆ, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljništva*, 412

kojeg je Bušić odlučio otići u inozemstvo 1975. što potvrđuju i iduće riječi: „Dragi prijatelju, već sam odlučio. Ovdje, s ovakvim pritiskom, osjećam se kao progonjena zvijer. Stalno su mi za petama. Više ne kriju da me prate. Živim kao u kavezu. Osjećam se krivim ako netko izgubi posao zato što je popio kavu sa mnom. Ne želim nikoga dovesti pred izbor da bira prijateljstvo ili karijeru.“¹⁴⁸

Bušićev odlazak u emigraciju možemo smatrati „skidanjem jugoslavenskih okova“ s njegova pera što se vidi po povećanju njegovih pisanih tekstova. Pisani tekstovi su obuhvaćali stručne članke o gospodarskom i političkom viđenju situacije u komunističkoj Jugoslaviji. Također, dolaskom u emigraciju počeo je njegov aktivniji rad na hrvatskoj državotvornoj ideji i poslužit će kao mladi čovjek u približavanju hrvatske ideje o slobodi mladom naraštaju hrvatske emigracije.¹⁴⁹ Svojim djelovanjem unutar HNV-a kao bivši istaknuti pripadnik Hrvatskog proljeća podigao je političku važnost same organizacije preuzevši mjesto za pročelnika promidžbe.¹⁵⁰ Posebno možemo istaknuti njegovo mišljenje o Hrvatskom proljeću prema kojemu jasno naznačuje da su za nacionalno buđenje zaslužni hrvatski intelektualci, a ne hrvatski politički vrh na čelu sa Savkom i Tripalom koji je bio u strahu od Beograda.¹⁵¹ Ovim je Bušić još jednom potvrdio dobro poznavanje situacije u Jugoslaviji za razliku od emigranata koji su duže vrijeme u inozemstvu i nisu imali takav uvid kakav je on imao za vrijeme djelovanja u državi. Bušićev dolazak u emigraciju predstavio je svježiu snagu i nove ideje koje su jugoslavenske vlasti nastojale što prije zaustaviti jer su u Bušiću vidjeli osobu koja ujedinjuje i usmjeruje hrvatsku emigraciju prema njenom konačnom cilju – stvaranju samostalne hrvatske države. Dana 18. listopada 1978. u Parizu na adresi Belleville 57, u ubojnici ubio je Bruna Bušića iz neposredne blizine u noćnim satima. Identitet ubojice ostao je nepoznat dok je u jugoslavenskim medijima njegovo ubojstvo prikazano kao međusobni obračun emigracije.¹⁵² Ovim događajem ugašen je život hrvatskog političkog prvaka toga vremena koji je svoju ideju nastojao ostvariti nenasilnim, demokratskim putem koristeći podatke i činjenice kao svoje jedino oružje. Njegova žrtva ostala je simbol hrvatske emigrantske borbe.

---

¹⁴⁸ MARKOVIĆ, *Operacija "Pitagorin poučak" - istraga o ubojstvu Brune Bušića*, 11

¹⁴⁹ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak III.: 1974-1980.*, 95

¹⁵⁰ MIOČEVIĆ, *"Hrvatsko narodno vijeće od 1974. do 1990."*, 238

¹⁵¹ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak III.: 1974-1980.*, 96

¹⁵² JURČEVIĆ, ŠAKIĆ, VUKUŠIĆ, *Bruno Bušić - branitelj hrvatskog identiteta*, 56

15 VJENCESLAV ČIŽEK – HRVATSKI MANDELA

Profesor Vjenceslav Čížek, rođen je u veljači 1929. u mjestu Đenovićima nedaleko Herceg Novoga u Boki Kotorskoj. Nakon završenog osnovnoškolskog obrazovanja upisuje i gimnaziju koju završava u Herceg Novom. Uskoro njegov otac ostaje bez posla zbog antikomunističkih stajališta što će prisiliti cijelu obitelj na selidbu u Sarajevo. Nakon odsluženja vojnog roka Čížek, 1954., upisuje svjetsku književnost na Beogradskom sveučilištu. Njegovi studentski dani potrajali su sve do trećeg semestra kada je bio uhićen i osuđen na dvije godine zatvora zbog neobjavljenih satiričnih pjesama. Od čega će pola godine provesti u tamnici gdje će izgubiti vid na lijevo oko.¹⁵³ Naime, nakon što je Čížek pročitao pjesme Jevremeu Brkoviću u svojoj studentskoj sobi, idući je dan uhićen. Tako će se ispostaviti da je danas poznati crnogorski pjesnik bio doušnik Udbe.¹⁵⁴ Nakon izlaska iz zatvora, 1957., upisao je filozofiju koju će završiti u redovnom roku s odličnim ocjenama na filozofskom fakultetu u Sarajevu.¹⁵⁵ Iako je bio odličan student za njega nije bilo mjesta u školskim ustanovama što nam dokazuje i njegovo prvo zaposlenje u Sarajevu gdje je nakon prvog predavanja dobio otkaz. Označen kao politički nepoželjna osoba Čížek je 1972. napustio Jugoslaviju i otišao u Njemačku.¹⁵⁶ Po dolasku u Njemačku stupio je u Hrvatsku republikansku stranku gdje počinje pisati za njihov list Hrvatska republika. Njegova suradnja s Hrvatskom republikom bazirala se na pisanju satiričnih pjesama, ali i na crtanju karikatura koje su prikazivale Tita kao diktatora. Nakon izlaska iz bolnice Čížek je u više navrata samostalno tiskao letke koji su u sebi imali antijugoslavensku poruku: „Ne zovi me 'Jugoslavenom' zato što: jugoslavenska nacija ne postoji, jugoslavenski jezik ne postoji, jugoslavenska kultura ne postoji, jugoslavensko ništa ne postoji!“¹⁵⁷

Svojim pisanjem očito je izazvao gnjev jugoslavenskih tajnih službi na čelu s Titom koje će ga 25. studenog 1977. oteti u Italiji. Udbe je namamila Vjekoslava Čížeka u zamku pomoću Čížekove prijateljice iz studentskih dana – Ine Ovadije Musafije koja je dogovorila sastanak s njim u Milanu. Čížeku se taj put činio skup, ali mu je „pomoć“ ponudio Hasan Milić kojeg je Čížek znao iz emigracije i koji je živio na području Neustadta. Čížek je čak u

---

¹⁵³ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak III.: 1974-1980.*, 247

¹⁵⁴ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak III.: 1974-1980.*, 248

¹⁵⁵ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak III.: 1974-1980.*, 247

¹⁵⁶ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak III.: 1974-1980.*, 248

¹⁵⁷ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak III.: 1974-1980.*, 258

više navrata bio u posjetu Hasanu. Jedan od posjeta opisao je kasnije nakon rekonstrukcije čitavog događaja, a on glasi: „Na njegov poziv (misli se na Hasanov o.p.) čak sam i ja jednom posjetio Neustadt i ušao u pravi udbaški osinjak, što mi je tek kasnije bilo jasno. Mislim da jet amo bilo desetak ljudi, a cijelom je skupinom, kako sam kasnije mogao rekonstruirati osobno rukovodio pukovnik Udbe, dobro poznati Duško Zgonjanin, šef tajne policije za Bosnu i Hercegovinu...“¹⁵⁸ Isti taj Hasan ponudio mu je prijevoz do Italije jer se tamo trebao naći s nekim prijateljem kod grada Como. Došavši u Como u ranim večernjim satima dvojac se odlučio večerati i krenuti prema Milanu oko 22 sata. Nakon što su krenuli prema Milanu u dogovoreno vrijeme zastali su na raskrižju jedne ceste gdje je odnekud iskočilo više muškaraca i izvuklo Čižeka iz automobila. Nakon toga su ga prebili i omamili nekim sredstvom te prevezli preko granice u Jugoslaviju.¹⁵⁹ Udbini ispitivači odveli su ga na nepoznato mjesto gdje su ga mučili i izvodili na lažna strijeljanja sve do veljače 1978. kada je prebačen u sarajevski zatvor na ispitivanje.¹⁶⁰ Sud u Jugoslaviji osudio ga je na 15 godina zatvora koje će provesti u tada, a i danas zloglasnoj Zenici. Tek nakon 8 mjeseci bio je upisan u zatvorske knjige, a do tada je proveo četiri mjeseca u tamnici gdje su mu počeli problemi s drugim okom.¹⁶¹ U kolovozu 1978. Odnosno 9 mjeseci nakon otmice agencija Tanjug obavještava javnost kratkim priopćenjem kako je Vjenceslav Čižek osuđen na 15 godina zatvora zbog kaznenog djela protiv samoupravnog i socijalističkog djelovanja u cilju rušenja SFRJ.¹⁶² Dakle pisanje satiričnih pjesama na račun Jugoslavije i tiskanje nekoliko letaka smatralo se protudržavnim djelovanje zbog kojeg se moglo dobiti 15 godina zatvora. Ova činjenica nam govori koliko je Titu bilo važno očuvati vlastitu poziciju i ugled jer mu je očito zasmetalo Čižekovo pisanje i crtanje karikatura. Bio je to pravi prikaz „slobode“ koja je vladala u zemlji.

Čižeka je uskoro posjetila njegova sestra u zatvoru i prenijela informacije vrhu Republikanske stranke koja je odlučila pomoći na razne načine, ali prije svega alarmirajući svjetsku javnost. Tako je za Čižeka djelovao i Amnesty International, ali i razne udruge u Švedskoj i Francuskoj. Međutim nisu imale uspjeha u utjecaju na partijske strukture u

---

¹⁵⁸ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak III.: 1974-1980.*, 312

¹⁵⁹ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak III.: 1974-1980.*, 313

¹⁶⁰ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak III.: 1974-1980.*, 316

¹⁶¹ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak III.: 1974-1980.*, 317

¹⁶² KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak III.: 1974-1980.*, 267

Jugoslaviji iako je Čižeku bila potrebna hitna operacija kako ne bi ostao bez vida. Visoki politički krugovi Njemačke počeli su također sudjelovati u pokušaju da osiguraju bolji tretman za Čižeka, ali na plodno tlo naišli su tek 1986. kada se njemački ministar vanjskih poslova Hans-Dietrich Genscher sastao s jugoslavenskim ministrom vanjskih poslova Budimirom Lončarom u Zadru. Glavna tema sastanka bila su velika dugovanja Jugoslavije u koja je upala dolaskom na vlast Mihaila Gorbačova u SSSR-u. Naime, nakon normalizacije odnosa između SAD-a i SSSR-a dolaskom Gorbačova na vlast, jugoslavenska politika sjedenja na dva stolca i primanja velikih novčanih sredstava od Zapada nije više imala uspjeha što je dovelo Jugoslaviju u velike dugove.¹⁶³ Stoga možemo zaključiti kako je Čižekovo puštanje na slobodu bilo rezultat dugovanja Jugoslavije prema Zapadnim silama prije svega Njemačkoj. Nakon što je izašao iz zatvora 29. srpnja 1988., dakle nepunih 11 godina od otmice, Čižek odlazi prema Njemačkoj gdje saznaje od doktora kako njegova operacija očiju nije moguća jer je prekasno došao.¹⁶⁴ Čižek je umro u Njemačkoj u svibnju 2000. od teške bolesti, a svoj epitaf napisao je zadnjih dana života na bolničkoj postelji. „Bijah samo jedno zrno / U Božjoj žitnici, / Tek jedan kamičak / U katedrali hrvatske slobode.“¹⁶⁵ Bili su ovo posljednji stihovi jednog od najvećih oličenja borbe za hrvatsku samostalnost. Svoju borbu nije formirao na oružju već na peru i olovci, ali to pero i olovka zasmetalo je vrhu Jugoslavije koja je na njegova pisanja odgovorila neumornim udarcima koji su ga doveli do trajne sljepoće i lošeg zdravstvenog stanja.

---

¹⁶³ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak III.: 1974-1980.*, 307

¹⁶⁴ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak III.: 1974-1980.*, 322

¹⁶⁵ KATALINIĆ, *Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak III.: 1974-1980.*, 332

16 SLUČAJ ĐUREKOVIĆ – PRIKAZ MOĆI PARTIJE

16.1 Lugano

Nakon Titove smrti mnogi su naivno povjerovali kako slijedi mirnije razdoblje za emigraciju, zapravo je partija u ovom periodu nakon Tita pokazala svoju moć koju ćemo vidjeti na primjeru Stjepana Đurekovića. Stjepan Đureković rođen je 1926. i tijekom Drugog svjetskog rata pridružio se partizanskom pokretu. Uskoro nakon završetka ekonomskog fakulteta na beogradskom sveučilištu zaposlio se u tvornici šibica u Osijeku gdje je postao direktor računovodstva. Svoju će poslovnu karijeru nastaviti u INA-i gdje će obnašati dužnosti direktora Ina-Trgovine i Ina-Marketinga sve do 1982. kada se odlučuje za bijeg iz Jugoslavije u Njemačku.¹⁶⁶ Uzroci njegova bijega leže u operaciji Lugano koju je pokrenula savezna centrala Udbe u Beogradu u svibnju 1980. Cilj ove operacije bio je istražiti kriminalne aktivnosti koje su obuhvaćale ilegalno bogaćenje pojedinih direktora INA-e na štetu tvrtke. Savezna Udba tijekom pokretanja operacije nije bila svjesna da će ih istraga dovesti do „nedodirljivih“ partijskih struktura. Prema početnim istraživanjima gospodarskog kriminala otkrili su da su u izvlačenje novca iz INA-e upleteni među ostalima Vanja Špiljak i Mišo Broz.¹⁶⁷ Vanja Špiljak je unutar INA-e obnašao dužnost direktora organizacijskog odjela INA-e za vanjsku trgovinu od 1980. do kolovoza 1981., a od rujna 1981. do srpnja 1983. bio je pomoćnik direktora za sektor vanjske trgovine.¹⁶⁸ Obnašanjem ove pozicije bio je direktno uključen u kupovinu nafte i nelegalno bogaćenje. Način na koji je funkcioniralo bogaćenje možemo objasniti na primjeru: Tvrтка A prodaje sirovu naftu tvrtki B. Tvrтку B zastupa šef uvoza koji dogovara veću vrijednost nafte i tako je prikazuje kao kupoprodajnu cijenu. Višak koji je uplatila tvrtka B (u ovom slučaju INA) isplaćen je od strane tvrtke A na inozemne račune kao provizija Vanji Špiljku i ostalim sudionicima nabave. Tako je ilegalno izvlačen novac iz INA-e u korist pojedinaca. Po hijerarhijskoj strukturi INA-e onoga vremena Đurekovićev šef je bio upravo dotični Vanja Špiljak. Tu bi vjerojatno priči bio kraj da Vanja Špiljak nije bio sin utjecajnog partijskog vođe Mike Špiljka. Mika Špiljak, kao istaknuti komunist i borac tijekom Drugog svjetskog rata, 1983. biva izabran od strane Sabora SRH kao član Predsjedništva Jugoslavije, a već u svibnju iste godine postaje predsjednik Predsjedništva SFRJ – najveće moguće političke pozicije u Jugoslaviji.¹⁶⁹ Špiljak stariji je bio svjestan kako bi otkrivanje ove afere narušilo njegovu reputaciju i uspjeh u daljnjoj partijskoj

---

¹⁶⁶ VUKUŠIĆ, *Zločini komunističke mafije: od slučaja Đureković do "Lex Perković"*, 29.

¹⁶⁷ VUKUŠIĆ, *Zločini komunističke mafije: od slučaja Đureković do "Lex Perković"*, 32.

¹⁶⁸ VUKUŠIĆ, *Zločini komunističke mafije: od slučaja Đureković do "Lex Perković"*, 33

¹⁶⁹ VUKUŠIĆ, *Zločini komunističke mafije: od slučaja Đureković do "Lex Perković"*, 80

karijeri stoga je smatrao Đurekovića kao opasnog svjedoka radnji njegova sina Vanje. Podsjetimo kako će Špiljak stariji ući u Predsjedništvo tri godine nakon pokretanja operacije „Lugano“. U tom vremenu Špiljak nije sjedio skrštenih ruku već se kod partijskih prijatelja zalagao za smaknuće Đurekovića. Jedan od tih prijatelja bio je Jure Bilić, istaknuti komunisti i visoki funkcioner u krugovima SKH. Bilić je smatrao kako se Đurekovića može likvidirati jedino ako ode u inozemstvo gdje će ga se tretirati kao državnog neprijatelja.¹⁷⁰ U ovom planu Špiljku je pomogao Josip Perković – pripadnik zagrebačke centrale Udbe koji je bio šef protuemigrantskog odjela. Perković je upozorio Đurekovića kako je istraga u vezi INA-e u tijeku i kako će on biti glavni osumnjičeni te mu je savjetovao bijeg iz države.¹⁷¹

Nakon što je došao u Njemačku Đureković se povezo s emigrantskim krugovima kojima je bio zanimljiv kao osoba koja je obnašala visoke dužnosti u Jugoslaviji i odlučila se na bijeg. Đureković je u emigraciji objavio nekoliko knjiga koje su opisivale stanje unutar pojedinih tvrtki u Jugoslaviji i život pod diktaturom Josipa Broza.¹⁷²

16.2 Kako dobiti dozvolu za likvidaciju?

Kako bi nam bio jasniji tijek akcije obrade Đurekovića potrebno je prikazati ustroj i rad republičkog centra Udbe. Naime, ustroj Udbe na republičkoj razini sastojao se od osam odjela i njihovo središte nalazilo se u Zagrebu. Svaki odjel je bio specijaliziran za određene poslove tako imamo redom: I. odjel za obradu unutarnjeg neprijatelja, II. odjel za obradu neprijateljske emigracije, III. odjel za obradu stranih obavještajnih službi, IV. odjel za poslove operativne tehnike, V. odjel za poslove evidencije, statistike i dokumentacije, VI. Odjel za poslove osiguranja osoba i objekata, VII. odjel za analitiku i VIII. Samostalni odjel za obrambene pripreme. Osim glavnog republičkog centra koji se nalazio u Zagrebu, unutar Hrvatske je djelovalo još 10 regionalnih centara kao što su Split, Osijek, Rijeka, Sisak i ostali.¹⁷³ Glavni i odgovorni odjel za obradu i likvidaciju emigranata bio je II. odjel za obradu neprijateljske emigracije. Upravo se na čelu tog II. odjela od rujna 1979. nalazio Josip Perković.¹⁷⁴ Dozvola za ubojstvo morala se dobiti od dobiti na idući način:

1.vrši se obrada i praćenje određene osobe od strane republičkog centra

2.centar se odlučuje na likvidaciju (odluku donosi načelnik II. odjela)

---

¹⁷⁰ VUKUŠIĆ, *Zločini komunističke mafije: od slučaja Đureković do "Lex Perković"*, 34

¹⁷¹ VUKUŠIĆ, *Zločini komunističke mafije: od slučaja Đureković do "Lex Perković"*, 35

¹⁷² VUKUŠIĆ, *Zločini komunističke mafije: od slučaja Đureković do "Lex Perković"*, 64

¹⁷³ VUKUŠIĆ, *Zločini komunističke mafije: od slučaja Đureković do "Lex Perković"*, 20

¹⁷⁴ VUKUŠIĆ, *Zločini komunističke mafije: od slučaja Đureković do "Lex Perković"*, 45

3.zahtjev za likvidaciju upućuje se saveznom ministru za unutarnje poslove (koji je morao odobriti likvidaciju za idući korak)

4. odluka o likvidaciji prenosi se na Savezni savjet za zaštitu ustavnog poretka (dakle ministar traži dozvolu od saveznog državnog vodstva i partije)

5. ako likvidaciju odobri Savezni savjet za zaštitu ustavnog poretka konačnu odluku o njenom provođenju mora odobriti Republički savjet za zaštitu ustavnog poretka od kojeg dozvolu traži republički ministar unutarnjih poslova¹⁷⁵

Iz ovoga možemo zaključiti kako je Savezni savjet za zaštitu ustavnog poretka bio skupina visokih komunističkih dužnosnika koje je na ta mjesta instalirala KPJ i koji su donosili odluke o likvidacijama. Na čelu ovog Savjeta za vrijeme Tita nalazio se Vladimir Bakarić koji je uz konzultacije s Titom „otklanjab“ probleme. Ovo je dokaz kako je vrh partije s Titom, a nakon njega Predsjedništvo na čelu s predsjednikom bilo upleteno u sva emigrantska ubojstva.

16.3 Ubojstvo Stjepana Đurekovića

Nakon što su postigli prvi cilj, zastrašili Đurekovića kako bi pobjegao iz zemlje, zagrebačka centrala kreće u prvu fazu koja vodi do njegove eliminacije, a to je obrada i praćenje njegova djelovanja. Akcija kojom se pratilo djelovanje Stjepana Đurekovića nosila je kodno ime „Brk“ i započela je u srpnju 1982. Razlog pokretanja akcije bio je sastanak Đurekovića s Ivanom Jelićem - bratom već spomenutog Branka Jelića istaknutog hrvatskog emigranta. O ovom sastanku centralu u Zagrebu je izvijestio njihov doušnik pod kodnim imenom Stiv koji je bio direktno na vezi s Josipom Perkovićem. Riječ je bila o Krunoslavu Pratesu jednom od istaknutih aktivista u Hrvatskom proljeću koji je napustio zemlju i počeo djelovati unutar Jelićeva HNO-a. Njega je osobno zavrbovao Josip Perković 1975. godine.¹⁷⁶ Pratesova dojava je bila dovoljan razlog da se pokrene obrada nad Đurekovićem. Tema ovog sastanka bila je tiskanje Đurekovićevih knjiga o jugoslavenskom kriminalu. Paralelno s početkom ove akcije pokrenuta je u Jugoslaviji medijska propaganda protiv Đurekovića gdje ga se prikazivalo kao kriminalca koji je opljačkao INA-u iako za to nije bilo nikakvih dokaza.¹⁷⁷ Teren je pripremljen i sve je bilo spremno za likvidaciju. Krunoslav Prates se u međuvremenu često sastajao s Đurekovićem i Jelićem, a isto tako je posjedovao svoju tiskaru u mjestu Wolfartshausen u blizini Münchena u koju bi Đureković dolazio s vremena na

---

¹⁷⁵ VUKUŠIĆ, *Zločini komunističke mafije: od slučaja Đureković do "Lex Perković"*, 22

¹⁷⁶ VUKUŠIĆ, *Zločini komunističke mafije: od slučaja Đureković do "Lex Perković"*, 54

¹⁷⁷ VUKUŠIĆ, *Zločini komunističke mafije: od slučaja Đureković do "Lex Perković"*, 37

vrijeme. U međusobnom dogovoru Perković i Prates su odlučili kako će mjesto likvidacije biti upravo Pratesova tiskara. Razlog tomu je što je Đureković tamo znao samostalno dolaziti, a od njega je zatražio promjenu cilindra koju je Prates u lipnju 1983. Ovo je još više ulijevalo sigurnost Đurekoviću u Pratesovu tiskaru.¹⁷⁸ Zbog toga su se Prates i Perković sastali u Luksemburgu u lipnju 1983. gdje je tom prilikom Prates dao kopiju ključa tiskare Perkoviću koji će ga dati ubojicama angažiranim za ovo ubojstvo.¹⁷⁹ Nakon što je Prates saznao kako će Đureković otići samostalno u tiskaru 28. srpnja 1983. javio je to Perkoviću koji je večer prije poslao udbinog ubojicu ili više njih da s kopijom ključa uđu u tiskaru i tamo sačekaju Đurekovića. Oko 11:30 ujutro Đureković je ušao u tiskaru gdje je u njega ispaljeno više hitaca koji su ga usmrtili.¹⁸⁰ U godini ubojstva Đurekovića, samo par mjeseci prije na poziciju predsjednika Predsjedništva došao je upravo Mika Špiljak. Đurekovićeve ubojice nikad nisu identificirane, ali se zato sudilo nalogodavcima u Njemačkoj. Čitavi slučaj prikazao je na koji su način partijske strukture uz Jugoslaviju čuvale i vlastite pozicije koristeći se polugama vlasti u obliku tajnih službi.

---

¹⁷⁸ VUKUŠIĆ, *Zločini komunističke mafije: od slučaja Đureković do "Lex Perković"*, 67

¹⁷⁹ VUKUŠIĆ, *Zločini komunističke mafije: od slučaja Đureković do "Lex Perković"*, 68

¹⁸⁰ VUKUŠIĆ, *Zločini komunističke mafije: od slučaja Đureković do "Lex Perković"*, 75

17 ZAKLJUČAK

Prikazom ključnih događaja unutar i van granica Jugoslavije možemo vidjeti tri vrste djelovanja hrvatskih emigranata: pisanjem, oružjem i političkim organizacijama. Kada govorimo o oružju važno je napomenuti da su sve akcije hrvatske političke emigracije u zemlji imale revolucionarni karakter s ciljem podizanja pobune naroda unutar Jugoslavije protiv vlasti. To nam dokazuje i Bugojanska skupina koja tijekom svog upada u državu nije ulazila u oružane sukobe s civilima već s pripadnicima naoružane teritorijalne obrane, specijalne i vojne policije. Hrvatska stvar, naziv koji se koristio u emigraciji za bilo kakav rad na hrvatskoj samostalnosti, bila je ključan cilj svakog djelovanja pa tako i promidžbeno djelovanje koje možemo vidjeti u obliku satiričnih pjesama na račun Tita i Jugoslavije od strane Vjenceslava Čižeka. Hrvatski politički emigranti su svojim djelovanjem očuvali nacionalni identitet i postaviti put prema hrvatskoj samostalnosti, iako se nasuprot njih nalazila jugoslavenska služba koja je konstantno zadavala udarce hrvatskoj emigraciji. Sam angažman Udbe u suzbijanju rada emigranata pokazuje nam koliku su opasnost predstavljali za stabilnost države. Udba se u suzbijanju njihova rada koristila raznim metodama od propagande, otmica pa sve do likvidacija kojih će najviše biti u razdoblju od druge polovice 60-ih do početka 80-ih godina. Atentati na Bušića, kontroverzno ubojstvo Stjepana Đurekovića, otmica Vjenceslava Čižeka pokazuju nam koliko je daleko bila spremna ići Udba kako bi očuvala Jugoslaviju.

Iako je Udba narušavala djelovanje političke emigracije nekad je i emigracija sama sebi bila neprijatelj zbog svoje nejedinstvene politike pa tako imamo djelovanje Vjekoslava Luburića čije su ideje uvijek bile prožete mistifikacijom. Ova mistifikacija pružala je lažne nade drugim prvacima u emigraciji što je dovelo do velikih konfuzija u radu pojedinih organizacija tog vremena. Veći napredak emigracija ostvaruje 1974. osnivanjem Hrvatskog narodnog vijeća koje je bilo nadstranačko tijelo s demokratskim uređenjem. Potpomognuta mladim snagama Hrvatskog proljeća postavlja nove temelje svoga djelovanja. Nekad komunističkim prvacima u državi nije bila toliko važna Jugoslavija koliko njihovo vlastito napredovanje, što nam dokazuje kontroverzni slučaj Stjepana Đurekovića. Uloga Josipa Perkovića u tom slučaju je neupitna što dokazuje i presuda Višeg suda u Munchenu prema kojoj je na do detalja promišljen način naredio ubojstvo Đurekovića za korist visokih partijskih dužnosnika. Upletenost Mike Špiljka i njegova sina Vanje prikazuje nam komunističku elitu koja se na nelegalan način obogatila i koja danas posjeduje veliko bogatstvo. Zaključno možemo reći kako je unatoč velikoj represiji hrvatska emigracija

očuvala ideju hrvatske države i stvorila njen put prema slobodi.

18 POPIS LITERATURE

Knjige:

EILETZ, Silvin. Titove tajanstvene godine u Moskvi, 1935.-1940. Zagreb: Metropress, 2008.

JURČEVIĆ, Josip, ŠAKIĆ, Vlado, VUKUŠIĆ, Bože. Bruno Bušić - branitelj hrvatskog identiteta. Zagreb: Hrvatska uzdanica, 2001.

KATALINIĆ Kazimir. Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak I.: 1945-1959. Zagreb: Naklada Trpimir, 2017.

KATALINIĆ Kazimir. Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak II.: 1960-1974. Zagreb: Naklada Trpimir, 2017.

KATALINIĆ Kazimir. Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945.-1990. Svezak III.: 1974-1980. Zagreb: Naklada Trpimir, 2017.

KRAŠIĆ, Wolly. Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija. Zagreb: Školska knjiga, 2018.

MARKOVIĆ, Marko. Operacija "Pitagorin poučak" - istraga o ubojstvu Brune Bušića. Zagreb: Klub hrvatskih povratnika iz Iseljništva, 1999.

MEŠTROVIĆ, Mate. U vrtlogu hrvatske politike: kazivanje Peri Zlataru. Zagreb: Golden marketing, 2003.

RADELIĆ, Zdenko. Hrvatska u Jugoslaviji (1945. - 1991.) - Od zajedništva do razlaza. Zagreb: Školska knjiga i Hrvatski institut za povijest, 2006.

VUKELIĆ, Vlatka; ŠUMANOVIĆ, Vladimir; JURKOVIĆ, Danijel. Komunistički zločini I. Zagreb: Fakultet hrvatskih studija, 2023.

VUKUŠIĆ, Bože. HRB: Hrvatsko revolucionarno bratstvo: rat prije rata. Zagreb: Klub hrvatskih povratnika iz Iseljništva, 2010.

VUKUŠIĆ, Bože. Likvidacija Brune Bušića. Opstruirana istraga i sudska farsa u Hrvatskoj. Zagreb: Udruga Hrvatski križni put, 2012.

VUKUŠIĆ, Bože. Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljništva. Zagreb: Klub hrvatskih povratnika iz Iseljništva, 2002.

VUKUŠIĆ, Bože. Zločini komunističke mafije: od slučaja Đureković do "Lex Perković". Zagreb: Udruga hrvatski križni put, 2013.

Znanstveni članci:

DESPOT, Zvonimir. "Plan Deseti travanj i(li) operacija Gvardijan." *Podravski zbornik*, (2000), br. 26/27: 161-175.

JURČEVIĆ, Josip. "POLITIČKA KONCEPCIJA I DJELOVANJE HRVATSKOGA NARODNOG ODBORA POD VODSTVOM BRANIMIRA JELIĆA." *Hum*, (2012), br. 9: 170-195.

KARLIĆ, Gordan i ARALICA, Višeslav. "Život i djelovanje Vjekoslava Maksa Luburića do proglašenja Nezavisne Države Hrvatske." *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, (2016), br. 58: 309-358.

MATIĆ, Zdravko i STRUČIĆ, Damir. "Sudski postupak protiv dr. Ivana Protulipca, predsjednika Križarske organizacije pred Okružnim sudom u Zagrebu 15. lipnja 1938. godine." *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* (2020), br. 62: 383-412.

KRIČKIĆ, Dino. "Tajne službe kao represivna oruđa totalitarnih režima 20. stoljeća." *Essehist*, (2009) 1, no. 1: 52-59.

MATIĆ, Zdravko i STRUČIĆ, Damir. "Sudski postupak protiv dr. Ivana Protulipca, predsjednika Križarske organizacije pred Okružnim sudom u Zagrebu 15. lipnja 1938. godine." *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, (2020), br. 62: 383-412.

MIOČEVIĆ, Tanja Trošelj. "Hrvatsko narodno vijeće od 1974. do 1990." *Obnovljeni Život*, 75 (2020), br. 2: 229-244.

PERUŠINA, Valentina. "HRVATSKA POLITIČKA EMIGRACIJA – SIGURNOSNA PRIJETNJA SOCIJALISTIČKOJ JUGOSLAVIJI." *Polemos*, XXII (2019), br. 44-45: 13-37.

RADELIĆ, Zdenko. "Križari: ustaška gerila 1945.-1950. - problemi istraživanja." *Časopis za suvremenu povijest*, 32 (2000), br. 1: 5-28.

ŽIŽIĆ, Jakov. "Što je hrvatska politička emigracija?." *Političke analize*, 4 (2013), br. 16: 61-64.

Objavljeni izvori:

Hrvatska enciklopedija, s.v. "Luburić, Vjekoslav". [<https://www.enciklopedija.hr/clanak/luburic-vjekoslav>], pristupljeno 23. srpnja 2024.

Hrvatski biografski leksikon, s.v. "FRKOVIĆ, Mate". [<https://hbl.lzmk.hr/clanak/frkovic-mate>], pristupljeno 23. srpnja 2024.

Hrvatski biografski leksikon, s.v. "KAVRAN, Božidar". [<https://hbl.lzmk.hr/clanak/kavran-bozidar>], pristupljeno 23. srpnja 2024.

Internetski izvori:

<https://www.youtube.com/watch?v=fGz6EafBXZk&list=PLvumcg3JRXd2XZwLin-ugOS1qhLc3lQq&index=7>